

Uluslar ve Ulusçuluk

Ernest Gellner

Ernest Gellner 1925'te Prag'da doğdu. 1939'da ailesiyle birlikte Londra'ya taşındı. Oxford Balliol Koleji'ndeki felsefe öğrenimi gördü. 1947'de Edinburgh Üniversitesinde aynı dalda akademik kariyerine başladı. 1949'da Londra İktisat Okulu Sosyoloji Bölümü'ne geçti. Buradaki dil felsefesi çalışmalarının ardından, sosyal antropoloji alanında doktora yaptı. 1984'te Cambridge Üniversitesi Antropoloji Bölümü başkanlığına getirilen Gellner, kariyerini doğduğu şehir Prag'da, Orta Avrupa Üniversitesi'ne bağlı Milliyetçilik Çalışmaları Merkezi'nin başkanı olarak tamamladı. 1995'te ölen yazarın başlıca yapıtları, *Words and Things* (1959), *Thought and Change* (1964), *Uluslar ve Ulusçuluk* (Nations and Nationalism, 1983) ve *Plough, Sword, and Book*'tur (1988).

ÖNSÖZ

Alt grupların kendi ulus-devletlerini kurmaya yönelik "*mikro-milliyetçilik*"lerinin yanı sıra alt kültürel kimlik gruplarının etno-kültürel farklılıklarının kamusal alanda da varlık bulabilmesi taleplerinin yoğunlaşmasıyla birlikte, ulus-devlet modelinin zaafı açığa çıkmış oldu.

Ancak klasik ulusçuluk çağının, Gellner'in anlatımıyla tek devlet tek kültür birlikteliğini kutsallaştıran ve türdeşlik yaratmaya yönelik ulus-devlet modelinin sorgulanması meselesi, merkezîyetçi ve "devletçi" politikaları savunan "*ulusçuluğun*" güçlenmesine de yol açtı.

"Makro-milliyetçiliğin" hikayesi de böyle başladı. Artık ırkıyla, etnisitesiyle, irredantist bir toprak yayılmacılığıyla değil "ilke"siyle, teknolojsi ve/veya piyasasıyla yayılan ve başını ABD'nin çektiği ulusçuluklar var. ... Rusya ve Çin gibi kendi bölgesinin hakim ulusçuluğuna soyunanlar olduğu gibi AB örneğinde karşılaştığımız, kıtasal belirleyiciliğini "Avrupalılık" ideolojisine yaslanarak bir tür üst ulusçuluk olarak pekiştirmek isteyen bir uluslar üstü örgütlenme var.

Gelişmiş devletlerin en büyüğü olan ABD, özellikle Irak ve Afganistan'da oynadığı rol düşünüldüğünde, kendi ulusçuluğu karşısında tehdit gördüğü "ulusal" direnişi kırmak için bazı alt kimliklerle doğrudan şiddet/terör bağlantısı kurdu ve bir iktidar grubu etrafında kenetlenmiş olan rakip ulusçulukları, "şer ekseninin parçası ilan etti.

Bir de Türkiye'de son dönemde yeniden yorumlanan muhalif konumdaki "ulusalcılık" var. Bu ulusalcılık, eskisinden daha dışlayıcı, daha düşmanlaştırıcı bir biçimde küreselleşme karşıtı, emperyalizm karşıtı, komşu ülkeler karşıtı ve içteki sağ sol her gruptan etnik, dinsel farklılık karşıtı, Ermeni karşıtı, Kürt karşıtı, Hıristiyan karşıtı, AB karşıtı, ABD karşıtı, İran karşıtı, kısacası dünyada ve bölgede Türkiye ile bağlantılı olan her çeşitliliğin karşıtı olabiliyor. Kendilerini o kadar dar bir aralıkta tanımlıyorlar ki kendileri bile bu tanım içinde nefes alamıyorlar.

Tarihsel ve zamansal olarak ulusçuluk, Türkiye'de ayak direyen bir hantallık halini aldı. Neredeyse bir yeniden içe kapanma tasarlanıyor. Oysa sömürü ve şiddet, bölgeyi, ülkeyi içe kapanık bırakamayacak oranda küresel, "in" ve yakıcı. .. Türkiye'de devlet ve hükümetler nezdinde son 10-15 yılda geliştirilen bölge hamisi sıfatlı orta boy ulusçuluk da, muhalif gibi görünen "ulusalcılık" da, etik anlamda şüphe ve korku besleyen, canlılık ve değişimle hiç bağlantısı olmayan katıksız bir savunma aidiyetidir.

Klasik ulus-devlet modelini baskılayan ulus altı ve ulus üstü gelişmelerin yaşandığı çağımızda, Gellner'in hala tazeliğini ve geçerliliğini koruyan kavrayışı, ulusların ulusçuluk ideolojisinin ürünü olarak inşa edildiğidir. ... Bugünkü siyasal faaliyet ya daha çok dünyaya hükmetme ulusçuluğundan besleniyor ya da ülke içinde, ister "Doğu"da ister "Batı"da olsun, ırkçılık ve yabancı düşmanlığı güderek göçmenleri, azınlıkları, farklı etno-kültürel grupları dışlamaya yönelmiş durumda. (Günay Göksu Özdoğan)

SUNUŞ (John Breuilly)

Toplumun hakim fikirleri banal ve toplumu yansıtmayan fikirlerdi; yanlış fikirler, doğru fikirlerden çok daha etkili bir toplumsal dayanışma yaratıyordu. Akılcı, belli bir bağlama bağımlı olmayan düşünce tam tersine çok enderdi ve modern bilimsel düşünceye ulaşması için çok özel koşullara ihtiyaç gösteriyordu. Ulusçu düşünce özgün veya aydınlatıcı veya akılcı olduğu için değil, belli toplumsal koşulların ürünü olduğu için önemliydi.

Sosyoloji, toplumu ulus devlet üyeliğiyle bir tuttu. "Ulus" böylelikle "toplum" haline getirildi ve dikkat iç ilişkilere (sınıf, statü, iktidar) çevrildi. ... SSCB ve Çin'de Marksizm sınıfı, ulustan üstün tutuyordu.

Elie Kedourie ... "*Ulusçuluk 19. yüzyılın başında Avrupa'da keşfedilmiş bir doktrindir*".

Gellner, modernlik olgusunu, toplumsal örgütlenme ve kültürün ayırt edici bir biçimi olarak görüyordu. Ulusçuluğu, modernliğin bir işlevi olarak ele alıyordu.

Gellner, var olan bütün ulusçuluk yaklaşımlarına ters düşüyordu. Ulusların tarih anlatısı, modernliğin, hem önceki çağlardan bir kopuş hem de bir dizi özgün hikayeden çok bir bütünlük olduğunu anlayamıyordu. Londra İktisat Okulundan meslektaşı olan Kedourie ile, ulusçuluğun modern oluşu ve ulusların ulusçuluğu değil, ulusçuluğun ulusları yarattığı konularında anlaşmasına rağmen Gellner, bir fikir olarak ulusçuluğun ya da bu fikre sahip entelijansiyanın bir güç oluşturduğu konusunda aynı görüşte değildi. Ulusçuluk fikri modernliğin bir ürünüydü, üreticisi değil. Ulusçuluğun başarısı entelektüel gücünden değil modern toplum düzeni içindeki işlevinden ileri geliyordu. Son olarak Gellner, Marksizmin ulusçuluğun kapitalizm içinde biçimlenen bir sınıf ideolojisi olduğu anlayışına da karşıydı.

"İnsanların tarihten hiçbir şey öğrenmediği ancak geçiş durumları için doğrudur: Öğrenemezler. Bunun için sosyolojiyi kat etmeleri gerekir." (Thought and Change)

Gellner, ulusların ve ulusçuluğun doğal olmadığını çünkü bunların insanlık durumunun kalıcı özellikleri olmadığını, sanayileşme ile ortaya çıktıklarını ısrarla belirtiyor. Keyfi, yani rastlantısal ya da önü alınabilecek olgular da değildirler; sanayileşme ile yakın hatta zorunlu bir bağlantıları vardır.

Sanayi öncesi yüz yüze toplumlarda insanların yapılar aracılığıyla tanımlandığını ileri sürüyor. Herkes diğer herkesin rollerini, dolayısıyla da toplumsal konumlarını bilir. Yapı kimliği sağlar, kültür ise sadece yapıyı güçlendirir.

Büyük boyutlu karmaşık tarım toplumu da ulusların ve ulusçuluğun gelişmesine izin vermez. Hakim kimlikler (genellikle kitaplı dünya dinleri ve bu dinleri sistemleştirip kollayan din adamı kastları tarafından sağlanan) mevcut olmasına rağmen, ulusların ve ulusçuluğun mümkün olmasını engelleyen bölünmeler vardır. Siyasal merkez ve kültür birbiriyle örtüşmez. Siyasal merkezler şehir devletlerinden, küçük prensliklere ve geniş alanlara yayılan imparatorluklara kadar değişebilir. Devlet, farklı toplulukların yaşamlarına nüfuz etmenin peşinde değildir. ... Tarım toplumlarında gruplar, ayrıcalıklı zümreler ya da kastlar gibi kurumlar yoluyla açığa çıkan belirgin kimlikler geliştirdi. Hanedanlar, din adamları ve asiller gibi ayrıcalıklı gruplar siyasi sınıfları aşan kimlikleri paylaşırlar. Bunun tersine, hareketsiz köylü topluluklar, ne daha yüksek toplumsal gruplarla (sosyal bölünme) ne de diğer köylü topluluklarla (iletişim yoksunluğu) özdeşleşebilirler. Sınırları belirli bir toprak üzerinde; siyasi özerliğe sahip olmayan ya da olmaması gereken ve "bütün" toplumda ortak bir kimlikle var olan ulus fikri böylesi koşullar altında yolunu bulamaz.

Sanayi toplumunda, özellikle modern şehirde, insanlar arasında dayanıklı kalıcı ilişkilerden ziyade birbirleriyle karşılaşma durumu söz konusudur. Mesleki yapıda az sayıda sabit rol ve pozisyon vardır; bu yapı sürekli değişim sergiler. İnsanlar birçok konum arasında dolaşırlar, göç eder, işlerini değiştirirler. İnsanları yapısal anlamda tanımlamak imkansızdır: "İnsan insandır ve tamamen rolüyle tanımlanamaz."

Kimlik, bunun yerine, sanayi toplumunda yeni işlevler edinen kültürde temellenir. Mesleki değişim ve hareketlilik, insanların, bir ömür boyu devam edecek ve bir kimlik sağlayacak (papaz, esnaf, asil, köylü, kral) tek bir meslek ve konum için hazırlanmasını değil, sanayi toplumunda roller arasında hareket edebilecek becerilerle donanmasını gerektirir. ... Okuryazarlık, hem özgül rollerden kurtulmak hem de bağlamdan bağımsız iletişime girmek için hayattır. Kitlesele okur yazarlık, standartlaşmış bir yazı dilinde olmalıdır ve doğrudan üstlenmese bile, sadece devletin üstesinden geleceği bir kitlesele eğitim sayesinde gerçekleştirilir. Devletle bütünleşmiş yazılı anadile dayanan standart bir kültüre erişme yolunda yapılan acımasız baskı "ulusları" yaratan şeydir. Ulusal kimliğin doğal olduğu duygusu, sanayi toplumunda devletin, nüfusun ve kültürün bu karşı konulamaz bir araya gelişinin bir ifadesidir.

Gellner'in iddiasının bir sonraki adımı sanayileşmenin eşit olmayan bir biçim de yayıldığıdır. Daha geride kalan gruplar ve bölgeler sanayileşme sürecinde daha ileri geçmiş insanlarla karşılaştırıldığında elverişsiz bir konumdadırlar. Eğer gruplar arasında bir kültürel türdeşlik varsa (daha açık bir şekilde ifade edersek, cilt rengi, dil veya din gibi "alameti farikası" olan kültürel farklılıklar inşa etme dürtüsü ve olanağı çok belirgin değilse), bu, ulusçuluğa yol açmaz. Böyle bir ayırt edici potansiyel varsa daha iyi konumda olan gruplar, iş, ev bulma ve okullaşma gibi kaynaklar için girilen rekabeti engellemek için kültürel farklılıkları kullanmaya yatkın olurlar. Aynı şekilde elverişsiz konumda olan gruplar da siyasi özerklik hedeflerini haklı çıkarmak ve ilerletmek için bu farklılıklardan yararlanır. Bu özerklik içinde kendi dilleri eğitim sistemine hakim olacak, bu dilde konuşanlar hükümeti yönetecek ve hükümet "ulusal" çıkarları teşvik edecektir. Bu durum, en çok okumuş sınıfları ve kendisini ulusal kültürle tanımlayan entelijansiya ile proletarya (Gellner bu terimi elverişsiz konumda olan işçiler kitlesi anlamında kullanıyor) arasında, ulusal bağımsızlık elde edildiğinde dağılacak olsa da, bir ittifaka yol açacaktır.

Gellner'in ulusçuluk kuramı budur. Ulusçuluk, önceden var olan ulusların dile getirdiği bir duygu değildir; daha çok, önceden var olmayan ulusları yaratır. Gellner, önceki belirli koşulların (yazılı ana dil, toprağı olan devlet, belirgin bir din) bazı ulus biçimlenmeleri üzerinde etkili olduğunu ancak bu koşulların ulusçuluk öncesi uluslar oluşturmadığını teslim eder.

"Ulusçuluk, öncelikle siyasal birim ile ulusal birimin çakışmalarını öngören siyasal bir ilkedir. Bir duygu ya da bir hareket olarak ulusçuluğı en iyi tanımlayan ilke budur. Ulusçu duygu ya bu ilkenin çiğnenmesinin yarattığı kızgınlıktan ya da onun gerçekleşmesinden duyulan tatminden kaynaklanır. Ulusçu harekete can veren böyle bir duygudur."

Gellner, var olan ulusçuluklardan çok daha fazla potansiyel ulusçuluk olduğuna dikkati çeker. Başarılı olanların daha gerçek uluslar olduğunu ve onların ulusçu fikirlerinin özünde 'yenilgiye uğramış' olanlarınkinden daha güçlü olduğunu ileri sürmek mümkün değildir. Bazı 'nesnel' koşulların var olması gereklidir: örneğin standart bir kültürün, kendisini üzerine inşa edeceği gerçek bir dil olmalı.

Gellner ısrarla sanayileşmenin, devlet destekli kitle eğitimi aracılığıyla standartlaşmış bir yerel dilde, okuryazarlığa dayalı bir kültürel türdeşleşmeyi gerektirdiğini ya da içerdiğini belirtmiştir. ... Emek piyasası artan biçimde türdeşleşmekte ve daha az ustalık gerektirmekte, sonuçta da genel eğitim ile bir miktar iş sırasında edinilen beceri gerekli istihdama yeterli olmaktadır.

Gellner, zımnen ulusçuluğun üç veçhesinin birbirine eşlik ettiğini varsaymaktadır, fakat durum hiç de böyle değildir. Bazen ulusçu hareketler, ulusçu seçkinlerin de kesinlikle farkında olduğu gibi, ulusçu duygunun yaygın bir biçimde tutunmasından önce oluşur. Tersine de mümkündür; bir ulusçu hareket varolmasa da yaygın bir ulusal kimlik anlayışı (ulusçu duygu) mevcut olabilir. Eğer bunu kabul edersek, ulusçu hareketlerin en iyi açıklamasının ulusçu duyguyu da mutlaka açıklaması gerekmemektedir. Son olarak, hem hareketler hem de duygular bağımsız devlet kurma talebini gündeme getirmeyerek, Gellner'in tanımına göre siyasal ilke açısından ulusçu olmayabilir.

İkinci durumda ise, sanayileşme ulusçuların bilinçli bir şekilde sürdürdüğü 'yapay' bir süreçtir. Bu ulusçular, imalat sanayinde artan yatırımlar ve henüz emekleme çağında olan sektörlere gümrük koruması tanınması gibi daha belirgin iktisadi yönlerinin yanı sıra, kültürel standartlaşmanın erken sanayileşmeye eşlik ettiğini gözlemlemiş olabilir. ... Son 150 yılın önemli bir olgusu olan ulusçuluk aslında sanayileşmenin bir işlevi olmaktan çok onu hedefleyen bir gelişme olarak görünmektedir.

Düşünce, değer ve tutkular, ulusçuluğun açıklanmasında birincil düzeyi oluşturmaz. Ulusçu duygular (iyi veya kötü niyetli, hangi biçimde olursa olsun) ve tutkuların oluşabilmesi ancak sanayi toplumuna geçişte etkili olan daha derin sosyolojik bir dönüşümle mümkün olabilir.

Okullar ve ordular, kiliseler ve gönüllü dernekler sadece insanları yepyeni bir şekilde bir araya getirip özel mesajların içselleştirilmesini hedeflemez, bu tür birliktelikler aynı zamanda bireylerin ne hissedip ne düşüneceklerini de belirler.

Sanayileşme bilinçli bir topyekün sanayileşme projesinin hayata geçirilmesinden çok bazı girişimcilerin veya devlet destekli faaliyetlerin sonucunda ortaya çıkar.

Gellner'e göre, bazı uluslar (göbek çukurunun çocukların bir anneden doğduğunu göstermesi gibi) ikna edici bir modern-öncesi tarihe sığınabilirler. Ancak (sığınabilecekleri böyle bir tarihi olmayan modern uluslar düşünülürken) böyle bir bağlantının olması şart değildir ve esas önemli olan bağlantının gerçekliği veya yanlışlığı değil bu bağlantının var olduğunu düşünmektir.

"Bazı ulusların göbek çukuru vardır, bazıları bunları sonradan edinir, bazılarında da yapıştırılır. Gerçekten göbek çukuru olanlar büyük olasılıkla çok azdır, zaten bunun da pek önemi yoktur. Önemli olan, modernliğin göbek çukuruna sahip olmayı gerekli kılmasıdır." (Nationalism)

Gellner, teorisini insanlık tarihinin üç temel aşamasına ve bu üç aşamanın her birinde bilişsel kavrayış, üretim ve baskı arasındaki ilişkiye dayanan sosyolojik bir model biçiminde sunmuş ve sonuçta en sonuncu aşamada, yani sanayileşmecilik çağında, ekonomi, kültür ve devlet arasındaki ilişkiyi işlevselci bir analizle irdemiştir. Ulusçuluk ancak bu aşamada konumlandırılmalı ve anlaşılmalıdır.

I. TANIMLAR

Ulusçuluk, öncelikle siyasal birim ile ulusal birimin çakışmalarını öngören siyasal bir ilkedir.

Bir duygu ya da bir hareket olarak ulusçuluğu en iyi tanımlayan ilke budur. Ulusçu duygu ya bu ilkenin çiğnenmesinin yarattığı kızgınlıktan ya da onun gerçekleşmesinden duyulan tatminden kaynaklanır.

Kısaca ulusçuluk, etnik sınırların siyasal sınırların ötesine taşmamasını ve özellikle -aslında genel ilkenin dışladığı bir olumsuzluk olarak- bir devletin içindeki etnik sınırların iktidar sahipleriyle yönetilenleri birbirinden ayırmamasını öngören bir siyasal meşruiyet kuramıdır.

Ulusçuların kendilerine yapılmış haksızlıklara gösterdikleri hassasiyetin aynısını kendi uluslarının yaptıkları haksızlıklara göstermeleri durumunda, ulusçu duygunun siyasal etkinliği fazlasıyla azalabilirdi.

Dünya üzerinde çok sayıda potansiyel ulus mevcuttur; ancak dünyamızda belirli sayıda bağımsız ya da özerk siyasal birime yer vardır. Makul bir hesaba göre, potansiyel ulusların sayısı idame edebilecek devlet sayısının çok üstündedir. ... Bir siyasal toprak biriminin içinde türdeş bir etnik birimin var olabilmesi, ancak aynı ulustan olmayanların öldürülmesi, ülkeden sürülmesi ya da asimile edilmesiyle mümkün olacak demektir.

Max Weber ... "Devlet, toplumda meşru şiddet tekeli elinde bulunduran kurumdur." ... Çoğumuzun içinde yaşadığı ya da yaşamayı arzuladığı düzenli toplumlarda, şiddetin kişisel ya da bir kısım insan tarafından kullanımı meşru değildir. Çatışma meşru sayılsa da kişisel ya da bir kesim adına şiddet kullanarak, hakkaniyetle çözülemez. Şiddeti ancak merkezi siyasal otorite ve onun bu hakkın kullanımını devrettikleri uygulayabilir. Düzenin sağlanmasına yönelik yaptırımlar arasında en nihaisi olan güç kullanımı, toplumda ancak tek bir özel, açıkça tanımlanmış ve tümüyle merkezileşmiş, disiplinli bir kurum tarafından kullanılabilir. Bu kurum ya da kurumlar grubu da devlettir.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Britanya vesayetindeki Irak devleti, her baskından sonra katledilenlerin ve çalınanların listesini en yakın polis karakoluna düzgün bir resmi rapor halinde sundukları sürece, aşiretlerin yağmalama hareketlerine göz yummuştur. Kısacası meşru şiddet tekeli kullanma iradesi olmayan ya da bu tekeli uygulayabilecek araçlardan yoksun olan ama yine de birçok bakımdan 'devlet' olarak tanımlanan devletler vardır.

Artık devlet oldukça belirgin ve önemli biçimde gelişmiş bir toplumsal işbölümünü içermektedir. İşbölümü olmayan yerde devletten söz etmek bile mümkün olamaz; ancak her tür uzmanlık da devletin varlığına işaret etmez: Devlet ancak düzenin korunmasına yönelik , uzmanlaşma ve yoğunlaşmadır. 'Devlet: (başka sorunlarla da uğraşıyor olsa bile), özellikle düzenin sağlanmasıyla uğraşan kurum ya da kurumlar dizisidir. Devlet, polis gücü ve mahkemeler gibi uzmanlaşmış düzen sağlayıcı aygıtların toplumsal hayat içinde ayrışmalarıyla var olur. Bunlar, devletin ta kendisidir.

Her toplum devleti haiz değildir. Öyleyse, ulusçuluk sorunu da devletsiz toplumlarda ortaya çıkmaz. Eğer ortada devlet yoksa, açıktır ki, sınırlarının ulusun sınırlarıyla çakışıp çakışmaması diye bir sorun da olamaz. Devlet olmayınca, yöneticiler de olmayacağından, yöneticilerin yönetilenlerle aynı ulustan olup olmadıkları da sorulamaz.

İnsanlık, tarih boyunca şu üç temel aşamadan geçmiştir: Tarım öncesi, tarım ve sanayi dönemi. Avcı-toplayıcı topluluklar, devleti oluşturan siyasal işbölümüne yer veremeyecek kadar küçüktüler; bu nedenle bu topluluklarda istikrarlı ve uzmanlaşmış düzen dayatıcı bir kurum olarak devlet sorunu ortaya hiç çıkmamıştır. Hepsinin olmasa da, çoğu tarım toplumunun devleti olmuştur.

Hegel'in dediği gibi, bir zamanlar kimsenin devleti yoktu, sonraları kimilerinin oldu ve sonunda artık herkesin devleti var.

Demek ki, ulusçuluk sorunu devlet olmadan ortaya çıkmamaktadır.

Bir ulusun üyesi olmak insanın doğuştan sahip olduğu bir özellik değildir fakat zamanımız da öyle bir görünüme bürünmüştür.

Aslında ulus da devlet gibi evrensel bir zorunluluk değil, bir olumsuzluktur. Ne uluslar ne de devletler her çağda ve her türlü koşulda var olurlar.

Devlet kesinlikle ulusun yardımı olmadan ortaya çıkmıştır. Bazı uluslar da kesinlikle kendi devletlerinin inayeti olmadan oluşmuştur.

Oldukça eğreti iki tanım, bu anlaşılması zor kavramın yerini bulmamıza yardımcı olacaktır.

1. İki insan, ancak ve ancak aynı kültürü paylaşıyorlarsa aynı ulustan sayılırlar.
2. İki insan ancak ve ancak birbirlerini aynı ulusun üyesi olarak kabul ediyorlarsa aynı ulusa mensup demektirler. Bir başka deyişle, *ulusları insanlar yaratır*; uluslar insanların kendi inanç, sadakat ve dayanışmalarının ürünüdür. Bir grup insan, diyelim ki, bir ülkenin sakinleri ya da belli bir dili konuşan insanlar, ancak aynı gruba mensup olmalarından dolayı birbirlerine karşı bazı ortak hak ve görevleri olduğunu kesinlikle kabul ettikleri takdirde bir ulus olabilirler. Onları

ulus yapan birbirlerini bu şekilde aynı grubun üyeleri olarak kabul etmiş olmalarıdır, yoksa kendilerini grubun dışında kalanlardan ayıran bazı ortak özellikler değil.

Biri kültürel, diğeri iradeci bu iki geçici tanımın da bazı yararları var. ... Ancak ikisi de kendi başına yeterli değil.

II. TARIM TOPLUMUNDA KÜLTÜR

İnsanlık tarihinin tarım döneminde meydana gelen bir gelişme, devletin ortaya çıkışıyla karşılaştırılabilecek denli önemlidir: Okur yazarlığın ve uzmanlaşmış bir ruhban sınıfı ya da tabakanın, yani bir tür 'ulema'nın ortaya çıkışı.

Yazılı anlatım, tarih sahnesine muhasebeci ve vergi memuru ile girmiş gözükmektedir. Yazılı işaretin en erken kullanımı, daha çok kayıt tutma vesilesiyle başlamış sayılır. Ancak bir kere gelişti mi yazılı anlatım sözleşmelerde, hukuki ve idari başka alanlarda da kullanılır. Nihayet Tanrı kendisi de insanlıkla bir anlaşma yapar ve kendi yaratısının sözlere dökülmesi için kuralları belirtir. ilahiyat, yasama, dava açma, yönetim, tedavi: Bu alanların tümü serbest çalışan ve okuması yazması olmayan büyücülerle ittifak eden ya da onlarla çoğunlukla rekabet eden bir okuryazar uzmanlar sınıfı yaratır.

Okuryazarlık, yani oldukça kalıcı ve standartlaşmış bir yazının varlığı, aslında kültürel ve düşünsel birikime ve bunun merkezileşmesine olanak sağlar.

Hem genelde tüm yönetici tabaka hem bu tabakadaki çeşitli alt tabakalar için, kültürel türdeşleşmeden çok kültürel farklılaşma yönünde bir baskı mevcuttur. Her çeşit tabaka, tarz bakımından ne kadar farklılaşmış olursa tabakalar arasındaki sürtüşme ve muğlaklık da o kadar az olacaktır. ... Farklılaşmayı güçlendirmek ve ona otorite ve kalıcılık sağlamak için de genetik ve kültürel farklılıklar, aslında işlevsel farklılıkların yarattığı tabakalaşmaya bağlı tutulur.

Küçük köylü toplulukları genelde siyasal zorunluluktan çok ekonomik ihtiyaçlar nedeniyle kendi yörelerine bağlı içedönük bir yaşam sürerler.

Eğer ulusçuluk böyle bir dönemde icat edilmiş olsaydı, genel kabul görme olasılığı çok zayıf olacaktı. Şöyle de diyebiliriz, ulusçu kurama göre birbirinin nasibi olan iki potansiyel eşten ne kültürün ne de iktidarın, tarım çağı koşullarında diğerine yöneldiği görülür.

Dini ayin dilinin halkın günlük dilinden ayrı olma eğilimi çok güçlüdür. Sanki okuryazarlık sıradan insanla ruhbanlar arasında yeterince bir engel oluşturmamış ve aralarındaki uçurumun daha da derinleşmesi gerekmiş gibi, ayin dili, yalnız ulaşılabilir bir yazıda belgelenmekle kalmaz, sözle ifade edildiğinde de anlaşılabilir olur.

Okuryazar tarım toplumlarının görece istikrarı sayesinde ki nüfusun hoş görülemeyecek sürtüşmeler çıkmadan tabaka, kast ya da Osmanlı milletleri gibi keskin ayrımlarla bölünmesi ve yaşaması mümkün olmaktadır. Tarım toplumu eşitsizlikleri mutlak gösterip dışsallaştırarak ve altını çizerek onları kaçınılmaz, sabit ve doğal göstermekte, dolayısıyla da güçlendirip makbul hale getirmektedir. Eşyanın tabiatından kaynaklanan ve daimi gözükken şeyler sonuçta ne kişiselleştirilebilir ve kişiliği zedeleyici bulunur ne de ruhen dayanılmaz olur.

Sanayi toplumuysa sınıflar arası sınırlar yerine uluslar arasındakileri güçlendirmektedir. ... Köyde konuşulan yerel ağız -ki bunu bir tür stenoya ya da 'sınırlı bir kod'a da benzetebiliriz-, hiçbir siyasal ya da kural koyucu iddia taşımaz. Yapabileceği, en fazlasından, pazar yerinde ağzını açan herkesin köyünü ya da kökenini açığa vurmaktır.

Kısacası tarım toplumunda çeşitli kültürler mantar gibi fışkırır; ancak koşullar genelde kültür emperyalizmi denebilecek bir gelişmeyi, yani kültürlerden herhangi birinin hakimiyet kurup siyasal bir birimin tümünü kapsamasını teşvik etmez. ... Ulema, bazen kendi kültürünün ya da daha doğrusu o kültürün kurallarını belirleyen dinin yayılma alanını genişletmeye uğraşır.

Tarım toplumunun üyeleri, şimdilerde ulus olma iddiasıyla içeride türdeşlik, dışarıda özerklik emelleri besleyenlerde görüldüğü üzere, muğlak olmayan kategorik kimlik tanımlamalarının peşinde olmadıkları gibi, bunlara en ufak bir ilgi de duymazlar. Geleneksel bir ortamda tek ve kapsayıcı bir kültürel kimlik idealinin pek anlamı yoktur.

Tarım çağının siyasal birimleri büyüklük ve tür açısından muazzam farklılıklar gösterir. Ancak kabaca düşünürsek bunları iki türe, ya da belki de iki kutba ayırabiliriz: yerel özerk topluluklar ve büyük imparatorluklar. ... Çok karakteristik bir siyasal biçim, tabii ki şu iki ilkeyi birleştiren biçimdir: Merkezi hakim otorite ile birlikte yaşayan yarı özerk yerel birimler.

Yerel topluluklar işlevsel açıdan büyük ölçüde yüz yüze ilişkilere bağımlıdır ve köklü bir dönüşüm geçirmeden topraklarını genişletip büyüyemezler. ... Örneğin, şehir devletlerinin nadiren kendilerine ait dilleri vardır. Bu açıdan antik Yunanlılar kuşkusuz oldukça tipik bir örnektir. ... Ancak Makedonya liderliğinde bir Pan-Helenik yönetim kurulduğunda, bu devlet Helenizm'in sınırlarını fazlasıyla aşan bir imparatorluğa dönüşmüştür. Eski Yunan'da Yunanlılar kendi tarzlarında ne kadar şoven olsalar da *Ein Reich, Ein Volk, Ein Führer*'e eşdeğer bir slogana hiç rastlanmaz.

Merkezi devletin bakış açısından, Eflatun'un da çok önceleri farkına vardığı gibi, başlıca tehlike, askeri ve dini görevlilerin, kendilerini görevlerinin gerektirdiği katılıktan uzaklaştırabilecek ve aynı zamanda onlara gereğinden fazla güç sağlayabilecek belli akraba gruplarına katılmaları ya da bu gruplarla ilişkilerini sürdürmeleridir.

Bu yaygın tehlikeyi bertaraf etmek için kullanılan stratejiler ayrıntılarda farklılık gösterse de genel olarak hadımlaşırma olarak tanımlanabilir. Maksat, henüz gelişen savaştı/bürokrat/ruhban'ı atalarından ya da zürriyetinden ya da her ikisinden de mahrum ederek akrabalık bağlarını kesmektir. Kullanılan tekniklerin bazıları, fiziken zürriyete sahip olması mümkün olmayan hadımlardan; ayrıcalıklı durumları evlenmeme yeminine bağlı olan, dolayısıyla soy oluşturmaları engellenen rahiplerden; akrabalık bağları gerektiği kadar uzak olan yabancılardan ya da onları istihdam eden devletten ayrı düşükleri takdirde aciz kalacak olan, haklarından mahrum edilmiş ya da dışlanmış grupların üyelerinden yararlanmaktadır. Başka bir teknik de aslında ayrıcalıklı ve güçlü olmakla birlikte, devlet tarafından sahiplenildikleri için teknik açıdan başka hiçbir meşru bağları olmayan, mülk ve makamlarına devletin her an el koyabileceği, ancak yasal bir hak arama sürecini hayal bile edemeyecek, bu yüzden de kendi akrabaları ya da ait olduğu yerel grup adına hiçbir hak kazanamayan 'köle'lerin istihdam edilmesidir. ... Gerçek anlamıyla hadımlar sık sık istihdam edilmiştir.

Bununla birlikte hadımlaştırma evrensel bir uygulama değildi. Çin bürokrasisi, eşraftan seçilirdi; Avrupalı feodal sınıf da hizmete karşılık toprak tahsis ilkesi yerine mirasla intikal ilkesini kabul ettirmeyi çok çabuk başardı. Hadımlaştırmanın aksine, üyelerinin kendilerini toplumsal alanda yeniden üretmelerine ve mevkilerini kendi soylarına devretmelerine izin verilen seçkinlere ise damızlık denebilir.

Bir anlamda kültürel siyaset güttüğü söylenebilecek tek tabaka ulema dır. ... Ulema sınıfı kendini vazgeçilmez kılarak konumunu güçlendirmeye çalışır ve kendisine ve dinden bağımsız gruplara attığı birbirini tamamlayıcı roller de ulemanın evrenselleşmesini gerektirmek bir yana, böyle bir gelişmeyi yapısal olarak engeller.

İster Memluk ister Yeniçeri olsun, muhafızlar, bürokratlar ya da ayrıcalıklı gelir sahipleri yolsuzluğa bulaşır; toplumda çıkar, bağlantı ve süreklilik sahibi olur ya da şan, şeref, zenginlik peşinde koşup, kendi adlarını devam ettirmenin çekiciliğiyle baştan çıkarlar. Tarım çağı insanı sanki yozlaşarak çürümeye yatkın bir madenden yapılmıştır.

Onun ardılı olan sanayi çağı insanı ise tamamen olmasa da daha saf bir madenden yapılmış gibidir. ... Ulemanın evrenselleştiği ve herkesin Memluklaştığı bir çağda, kültür-siyaset ilişkisi kökten değişime uğrar. Bir yüksek kültür toplumun tümüne yayılır, toplumu tanımlar ve yönetim onu desteklemek zorunda kalır. İşte *ulusçuluğun sırrı da budur*.

II. SANAYİ TOPLUMU

Weber'in akılcılık kavramında şu iki unsur çok açıkça belirlemektedir. Birincisi insicam ya da tutarlılık, aynı durumlara aynı işlemlerin uygulanması, yani düzenliliktir ki bu, bir anlamda iyi bir bürokratin ruhu ve onuru da demektir. İkincisi ise belirli, açıkça ifade edilmiş ve saptanmış amaçlar doğrultusunda mevcut en uygun araçların soğukkanlı akılcı seçimi, yani başka bir deyişle ideal girişimcinin ruhu olan verimdir. Düzenlilik ve verim gerçekten de akılcılığın genel ruhu içinde yer alan bürokratik ve girişimci unsurlar olarak görülebilir.

Ulusçuluk karmaşık ve sürekli, zincirleme ilişkiler içinde değişen belirli bir tür iş bölümünden kaynaklanmaktadır.

Adam Smith'in ısrarla tekrarladığı gibi, yüksek verimlilik karmaşık ve incelmış bir işbölümü gerektirir.

Modern toplum eşitlikçi olduğu için hareketli değil, hareketli olduğu için eşitlikçidir. Dahası, ekonomik büyümeye duyduğu korkunç, her şeyi bastıran açlığı doyumak için ister istemez hareketli olmak zorundadır.

İnsanlar korkunç eşitsizliklere, ancak yerleşik hale gelmişse ve töreyle kutsallaştırılmışsa katlanabilir. Ne var ki çılgınca hareketli bir toplumda, törenin hiçbir şeyi kutsallaştıracak vakti yoktur. Yuvarlanan taş yosun tutmaz ve hareketli bir nüfus da kendi tabakalaşması etrafında bir hale oluşmasına izin vermez.

Tarım toplumuna kıyasla sanayi toplumu hareketli ve eşitlikçidir.

İkisi arasındaki açık farklılık sanayi toplumunun daha hareketli, tarım toplumununsa daha istikrarlı oluşudur.

Sanayi toplumunda eğitimin büyük bir kısmı örgün eğitimidir ve bu eğitimi alan kişinin bu eğitim sonrası yapacağı oldukça uzmanlaşmış meslek faaliyetleriyle özel bir bağlantısı yoktur. Sanayi toplumu, birçok açıdan bütün toplumlar arasında en yüksek derecede uzmanlaşmış toplum olabilir; ancak eğitim sisteminin şimdiye kadar var olanlar arasında en az uzmanlaşmış ve evrensel olarak en standartlaştırılmış olduğu su götürmez.

Temel gerçek -yani örgün, uzmanlaşmamış eğitimin yaygınlığı ve önemi- oldukça uzmanlaşmış sanayi toplumunun bir paradoksu değil, tamamen bu topluma uygun ve onun gerekli bir parçası olarak belirmektedir. Sanayi toplumunda var olan uzmanlaşma biçimi, tamamen uzmanlaşmamış ve standartlaşmış ortak bir temele oturmaktadır.

Modern toplum ... Okuryazarlık, rakam kullanma, temel iş alışkanlıkları ve beceriler ve temel teknik ve toplumsal becerilere aşinalık gibi bazı ortak niteliklerin kazanılmasında ısrar ederek adaylara çok uzun ve oldukça ayrıntılı bir eğitim sağlar.

Bu sistemin aşırı bir örneği Osmanlı İmparatorluğu'nda yüksek bir mükemmellik ve etkinlik derecesine ulaşmıştı. Devşirme ve yeniçeri sistemi olarak bilinen bu örnekte, küçük oğlanlar ya fethedilen topraklarda yaşayan halktan vergi i olarak toplanır ya da köle edinilir ve sonra sistematik bir biçimde savaş ya da idari görevler için eğitilir ve ideal durumda ailelerinden tümüyle soğutulmuş ve koparılmış olurlardı. Bu sistemin bu derece mutlak olmayan bir başka örneği, İngiliz üst sınıflarınca uygulanmış ve hala kısmen uygulanan, erken yaşlardan itibaren yatılı okul eğitimine dayanan sistemdir.

Burada sözünü ettiğimiz, bir grubun ekonomik açıdan değil eğitim açısından kendi kendine yeterli olma yetisidir. Grup olarak kendini yeniden üretmenin çok sayıda karmaşık, karışık ve ara biçimleri vardır. Feodal beyler oğullarını yerel mahkemelere yarı-stajyer yarı tutsak olarak gönderdiklerinde, ustalar da kendi oğulları dışındaki çırakları kabul ettiklerinde, bu tür karışık sistemlerle karşılaştığımız açıktır.

Sanayi toplumunda çalışmak, fiziki bir güç kullanmak demek değildir. Çalışmak artık saban sürmek, ekin biçmek ve harman dövmek anlamına gelmiyor. Çalışmak temelde artık şeylerin değil anlamların üstesinden gelmek demektir. Genelde diğer insanlarla iletişim kurmayı ya da bir makinenin denetim mekanizmasını beceriyle idare etmeyi gerektirir. Yüksek teknolojiyle sürekli büyüme beklentisi temelinde, bir yanda birbirine yabancı insanlar arasında standart bir konuşma dili ve gerektiğinde de yazı dili aracılığıyla aktarılan ortak ve açık anlamlara dayalı kesin ifadelerle sürekli kullanılan bir iletişim biçimini, diğer yanda da hareketli bir işbölümünü gerektiren bir toplum oluşmuştur. Birbirini pekiştiren birkaç nedenden dolayı bu toplum, tamamen topluluk dışı bir eğitim sistemini gerektirir; yani her birey, ait olduğu yerel grup tarafından değil, uzmanlar tarafından eğitilmelidir.

Toplumun alt birimlerinin artık kendini yeniden üretme yetisine sahip olmamaları, merkezileşmiş ve topluluk dışından yürütülen bir genel eğitim sisteminin zorunlu kural haline gelmesi ve bu tür bir eğitimin kişinin yerel topluluğun kültürünü (tamamen onun yerini alması da) özümseme olgusunu tamamlaması modern dünyanın siyaset sosyolojisinde çok önemli

bir yer tutmaktadır. ... Meşru eğitimin tekeli ele geçirmek, artık meşru şiddetin tekeli ele geçirmekten daha önemli ve belirleyici olmuştur. ... Halk arasında geçerli olan inancın ve hatta bilimsel kanaatin aksine ulusçuluğun insan ruhunda hiç de çok derin kökleri yoktur. İnsan ruhunun, insan ırkının binlerce yıllık varlığı süresince hiç değişmediği ve son, nispeten daha kısa süreli, ulusçuluk çağı boyunca da etkisinden ne daha iyi ne de daha kötü olduğu varsayılabilir.

Sanayi toplumunun genel ve başlıca özelliklerini kısaca yeniden özetleyelim. Evrensel okuryazarlık ve yüksek düzeyde sayısal, teknik ve genel gelişmişlik bu toplumun işlevsel ön gereklilikleri arasında yer alır. Üyeleri hareketlidir ve hem hareketli hem de bir etkinlikten öbürüne kaymaya hazır olmak ve yeni bir etkinlik ya da işe ilişkin el kitaplarıyla talimatları takip edebilmek için örgün eğitimden geçmek zorundadır. ... İletişim aynı ortak ve standartlaşmış konuşma ve yazı dili aracılığıyla yapılmalıdır. ... Bazı çok değerli hocalar ve araştırmacılar, benzeri olmayan ve yeri doldurulamayacak kişiler olabilir fakat ortalama bir profesörün ve okul müdürünün yeri her zaman çok kolayca ve pek fazla kayba uğramadan, mesleğinin dışından biriyle doldurulabilir.

Artık çoğunluk açısından bireylerin iş bulabilmeleri, onur, güvenlik ve özsaygıları aldıkları eğitime bağlıdır; eğitim gördükleri kültürün sınırları da artık içinde manen ve mesleki açıdan soluk alabilecekleri bir dünyanın sınırları haline gelmiştir. Bir insanın eğitimi artık onun en değerli yatırımı sayılmakta ve sonuçta kendisine bir kimlik kazandırmaktadır. Aksini iddia etse bile, modern insan bir krala, ülkeye ya da dine değil, bir kültüre bağlılık göstermektedir. ... Modern insan artık bir akrabalık grubuna bağlı değildir. Kendisiyle anonim bir kültür topluluğu arasına giren önemli bir bağ kalmamıştır.

Artık sanayi insanının yerel halkın değil de ancak okulun sağladığı kültürle yararlı, onur ve özsaygı sahibi olabileceği gerçeğinin tersinden ifadesi, bu insanın aynı şeylere başka türlü ulaşmasının mümkün olmadığıdır.

Öğretmen sınıfı, artık bir anlamda daha önemli –vazgeçilmez- ama başka bir anlamda kitabın kutsallaştırdığı kültürel hikmete ulaşma yolunun tekeli kaybettiği için önemsiz de. Herkesin kimliğini mesleki konum ve eğitimle elde ettiği ve böylece soyundan koparıldığı, güvenlik ve yardım için de akrabalık bağına pek güvenemediği bir toplumda ulemanın artık idari görevler elde etmede hiçbir ayrıcalığı kalmaz. Herkesin Memluklaştığı bir toplumda, bürokrasiye hakim bir Memluk sınıfı olamaz.

Bir tarafta eğitimin altyapısı, örgütlerin en büyüğü olan devlet dışında hiçbir örgütün üstlenemeyeceği kadar büyük ve pahalıdır; diğer tarafta da bu denli büyük bir yükün altından ancak devlet kalkabildiği gibi, aynı zamanda bu kadar önemli ve ciddi bir işlevin denetimini yine ancak devlet kadar güçlü bir aygıt üstlenebilir. Kültür, artık, aynı zamanda daha sert ve zorlayıcı kısıtlamalarla varlığını sürdüren bir toplumsal düzeni sadece süsleyen, onaylayan ve ona meşruiyet sağlayan bir araç değildir; kültür şimdi ihtiyaç duyulan ve paylaşılan bir ortam, yaşam için gerekli kan ya da belki de toplumun üyelerinin sadece onunla soluk alabildiği, hayatını idame ettirdiği ve üretimi gerçekleştirdiği asgari ortak bir atmosferdir. Her hangi bir toplum için kültür, herkesin nefes alabildiği, konuşabildiği ve üretebildiği bir ortam olduğuna göre bu, herkes için aynı kültür olmalıdır. Dahası, bu, artık

büyük ya da yüksek bir kültür (okur yazar, sürekli eğitim) olmalıdır; artık farklılaşmış, yerel bağlantılı, okuryazar olmayan küçük bir kültür ya da gelenek olamaz.

Yapılan eğitimin gelişigüzel ve düşük standartta olmamasını sağlayan bir organizmaya ihtiyaç vardır. Bu da ancak devlet olabilir ve eğitim mekanizmasının önemli kısımlarının özel okullar ya da dini örgütler tarafından üstlenildiği ülkelerde bile, devlet, geçerli ve yararlı insanların üretimi sayılan bu en önemli endüstri kolunda kalite kontrolünü elinde tutar.

Yerel topluluk dışında toplumsallaşma, yani insanların yerel samimi birimler dışında üretim yapmaları ve kendilerini bu şekilde yeniden üretmeleri artık bir kural olmuştur ve öyle de olmalıdır. Geçmişte zayıf, tesadüfi, değişken, gevşek ve çoğunlukla da asgari düzeyde bir ilişkiye sahip bulunan devlet ile kültürün artık birbirleriyle bağlantılı olmaları gerektiğine işaret eden temel ipucu, yerel topluluk dışında toplumsallaşma zorunluluğudur. Bu artık kaçınılmaz olmuştur. İşte ulusçuluğun anlamı ve ulusçuluk çağında yaşamamızın nedeni budur.

IV: ULUŞÇULUK ÇAĞINA GEÇİŞ

İnsanlık geri dönüşü mümkün olmayan bir biçimde sanayi toplumuna, böylelikle de üretim sistemi bilimsel ve teknolojik birikime dayalı bir toplum türüne bağlanmıştır. ... Tarım toplumuna geri dönüş, hayatta kalabilecek azınlığın maruz kalacağı korkunç ve kabul edilemez yoksulluk bir yana, insanlığın çoğunu açıktan ölüme mahkum edeceğinden artık bir seçenek olamaz. ... Sanayi toplumuna açılan seçeneklerin tümünü hakıyla anlamış değiliz ve belki de hiç anlamayacağız; ancak bazı temel nitelikteki doğal sonuçlarını kavramaktayız. Ulusçuluğun talep ettiği şekliyle kültürel türdeşlik bunlardan biridir ve artık bu fikri benimsesek iyi olur. Mesele, Elie Kedourie'nin iddia ettiği gibi değildir; onun düşündüğü gibi türdeşlik ulusçuluğun bir sonucu olarak ortaya çıkmaz; nesnel kaçınılmaz bir zorunluluğun dayattığı bir türdeşlik, sonunda ulusçuluk olarak belirir.

Tarım toplumunun toplumsal örgütlenmesi ulusçu ilkeye, yani siyasal ve kültürel birimlerin birbirleriyle çakışmalarına ve her siyasal birimin türdeş ve eğitim yoluyla aktarılan bir kültüre sahip olmasına elverişli değildir.

Tüm bu nedenlerle, modelimizin öngördüğü gibi, sanayileşmeye geçiş çağı beraberinde ulusçuluk çağını da getirmiştir. ... Yöneticiler topraklarından gönül rahatlığıyla vazgeçemezler (oysa siyasal sınırlar değiştikçe mutlaka bir taraf kayba uğrar); çünkü bir insanın bağlı olduğu kültürün değişmesi çoğu kez çok acı veren bir deneyimdir ve üstelik insanların aklını çelmeye ve toprak ele geçirmeye çalışan rakip siyasal otorite merkezleri olduğu gibi, insanların ruhunu da ele geçirme mücadelesi veren rakip kültürler de mevcuttur. Böylece modelimizden de çıkarsandığı gibi bu geçiş çağı şiddete ve çatışmaya mahkumdur. Tarihi gerçekler de bu varsayımları tamamen doğrulamaktadır.

Ulusçuluk gerçekten, sınıai toplum örgütlenmesinin yol açtığı bir gelişme olmakla birlikte, bu yeni toplumsal örgütlenme biçiminin getirdiği tek sonuç değildir.

Sanayi dünyasının ortaya çıkışında Protestanlığın oynadığı rol müthiş, karmaşık ve iddialı bir konudur.

Bu ilişki belki de en bariz şekliyle İslam dünyasında mevcuttur. Arap dünyasının ve birçok diğer İslam ülkesinin son yüzyıllık kültürel tarihi, büyük ölçüde reformculuğun ilerlemesi ve zaferiyle ilgilidir. Bu, kitaba bağlılık ve her şeyin üstünde ruhani samsarlığa, yani modern İslam öncesi çok göze çarpan insanla Tanrı (ve günlük hayatta değişik insan grupları) arasına girmiş yerel araçlara karşı beslenen düşmanlıkla öne çıkan bir tür İslam Protestanlığıdır. ... İslam, her zaman kendi içinde bu tür bir dini 'reform'a yönelen bir eğilim ve potansiyel barındırmış, ancak özerk tarımsal grupların yerel araçlar için çok değerli olan kutsallığın cisimleşmesine ve kişileşmesine duydukları toplumsal ihtiyaç nedeniyle bundan uzak tutulmuştur. Anonim ve birbirine eşit müminler topluluğuna nezaret eden soyut bir din vasfını kazanma olanağı ise ancak modern koşullarda kendini gösterebilmiştir.

Geleneksel tarım topluluklarının, her biri içine kapalı ve aynı düzlemde birbirinden coğrafi olarak ve yukarı çıktıkça da muazzam bir toplumsal mesafeyle ayrılmış Babil kulesini andıran nispeten düzenli ve yalıtılmış sisteminin yerine, sabit olmayan, sürekli ve dramatik bir hareketliliğe sahip ve herhangi görenek tarafından nadiren kutsanmış kültürel sınırların oluşturduğu oldukça yeni bir Babil Kulesi kurulmuştur.

Ulusçulukla sömürgeleşme, emperyalizm ve sömürgeleikten kurtulma süreçleri arasında da bir bağ vardır. Batı Avrupa'da sanayi toplumunun doğuşunun sonucu, gerçek anlamıyla tüm dünyanın Batılı güçler, bazen de Batılı göçmenler tarafından ele geçirilmesi olmuştur. ... Bu dünya hakimiyeti, genelde bütün fetihler gibi oldukça sıra dışıydı. Genelde siyasal imparatorluk, askeri bir yönetimin ve kendini ona adanmanın kazandırdığı bir ödüdür. Ya kabile hayatının belki kendiliğinden yürüyen bir askeri eğitime uygun düşmesi ya da askerliğe bağlı önde gelen bir tabakanın varlığı veya bunun gibi başka nedenlerle, fetihler, kendini kuvvetle savaşa adanmış toplumlar tarafından sürdürülür. Dahası, fetih zorlu bir uğraştır ve fethedilenlerin enerjisini büyük ölçüde tüketir.

Bunların hiçbirisi, dünyanın Avrupa tarafından fethedilmesi sırasında geçerli değildi. Emperyalizm bir askeri makine ya da geçici olarak birbirine kenetlenmiş bir kabile sürüsünü tarafından değil, gittikçe daha çok sanayi ve ticarete yönelen uluslar tarafından yürütülmüş ve tamamlanmıştı. ... Fetihler önceden planlanmamıştı ve askeri bir yönelimin değil, ekonomik ve teknolojik üstünlüğün ürünüydü.

Bu teknolojik ve ekonomik kudretin yayılmasıyla güç dengesi değişti ve yaklaşık 1905 ile 1960 arasında, birçok gücün oluşturduğu Avrupa İmparatorluğu dağıldı ya da istenerek terk edildi.

Ulusçuluk, sonuçta kültürle siyasal yönetimin birbirleriyle çakışması; bir kültüre kendi siyasal çatısının sağlanması ve bu çatının birden fazla olmaması olarak tanımlanmıştı. Bu arada kültür, ele avuca zor gelen bir kavram olduğundan, bilerek tanımlanmadan bırakılmıştı. Ancak en azından geçici olarak dil, gerekli olmasa da yeterli koşul anlamında, kabul gören bir ölçüt sayılabilir. Bir an için (tersi mutlaka geçerli olmasa da) dil farklılığının kültür farklılığına işaret ettiğini düşünelim.

Dünyada konuşulan dil sayısının yaklaşık 8000 tahmin edildiğini duymuştum. ... Şu anda dünyada mevcut devletlerin sayısı, herhalde 200 civarında olmalı.

Böylece anlaşılıyor ki, devletin temelini paylaşılan kültür haline getirme dürtüsü o kadar da güçlü değil. Bazı grupların üyeleri bunu gerçekten hissetmekte, fakat çoğu gruplarda benzer iddialar olsa da bu dürtü demek ki öne çıkmıyor.

Bu durumu açıklamak için ulusçuluğa yapılan suçlamaya tekrar göz atalım: Ulusçuluk, talihsiz biçimde ulusçu ideolojiden etkilenen otoritelerin hükmüne girmiş halklara, türdeşliğin zorla benimsetilmesidir. Örneğin Osmanlı Türkleri, geleneksel ulusçuluk ideolojisine bulaşmamış; yöneticiler, sadece düzeni sağlamak ve vergi toplamakla yetinmiş; bunun yanı sıra hükmettikleri toprakların çeşitli din ve kültürlerine hoşgörülle yaklaşmış, hatta bunlara gerçekten kayıtsız kalmışlardır. Oysa Osmanlıların ateşli ardıllarının, şu ulusçu ilkeyi, *cuius regio, eius lingua*'yı (hükmeden kimse onun dili geçerlidir) dayatmadan huzur bulamadıkları gözükmektedir. İstedikleri sadece maddi zenginlik ve itaat değildir; tebaalarının kültürel ve dilsel bakımdan da kendilerine bağlı olmasını istemektedirler.

Eğer öne sürdüğümüz gibi, modern sanayi devleti ancak hareketli, okuryazar, standart bir kültüre sahip, birbirinin yerini tutabilecek insanlar topluluğuyla işlerlik kazanabiliyorsa, o zaman okuryazar olmayan sabık tarımsal kültür gettolarından gecekonduların eritme potalarına çekilen yarı aç nüfus da sonuçta, tam bir kültürel yurttaşlık, ilkokul eğitimi, istihdam ve bütün bunların hepsini vaat eden bir devlete sahip olması muhtemel görünen kültürel havuzlardan birine dahil olmak ister.

Yeni gelen yoksullar tabii ki her zaman hakarete uğrar. Sorun bu küçümsemenin sürüp sürmeyeceği ve çocukların da aynı kaderi paylaşıp paylaşmayacağıyla ilgilidir. ... Kalıtsal olarak aktarılan ya da derin kökleri alan dini-kültürel adetlerden kurtulmak mümkün değildir ya da zordur.

Çoğu kültür, hiçbir direnç göstermeden sanayi uygarlığınca tarihin çöp tenekesine atılıyor. Kuzey İskoçya Dağlarının İskoçya içindeki farklılığı, tabii ki Birleşik Krallık içindeki İskoç kültürel farklılığıyla karşılaştırılmayacak kadar büyüktür ama Kuzey Dağları ulusçuluğu diye bir şey gelişmemiştir. Aynı şey Faslı Berberiler için de geçerlidir. ... Kültürel açıdan Güney Rusları Kuzey Ruslarından farklıdır; ama Ukraynalılar gibi, bunu bir ulusal kimlik meselesine dönüştürmezler.

Uluslar, kendiliğinden var olmakta ve yalnız ulusçu bir uyarıcı tarafından acınılacak pinekemelerinden (gözde bir ulusçu ifade ve görüntüyü kullanırsak) 'uyandırılmayı' beklemektedirler.

Ne var ki ulusçuluk kendini böyle takdim etmekle birlikte, eski, belirtisiz, uykuya yatmış bir gücün uyanışı değildir. Ulusçuluk, aslında derinliğine içselleştirilmiş, her biri devlet tarafından korunan, eğitime bağlı yüksek kültürlerle dayanan yeni türden bir toplumsal örgütlenmenin sonucudur. ... Çok fazla sayıda kültür mevcuttur. Geçerli bir yüksek kültürü ayakta tutan modern bir devlet, belirli bir asgari büyüklüğe sahip olmak zorundadır (yoksa asalak gibi komşularından geçinecektir); dünyamızda ise ancak kısıtlı sayıda bu tür devlete yer var.

Hegel'in anlayışına göre bir ulusun gerçek tarihi, ancak o ulus devletine kavuştuğu zaman başlamaktadır. ... Bazen önceden var olan kültürleri alıp onları ulusa dönüştüren ulusçuluk, bazen de ulusları kendi icat eder ve çoğu kez de önceden var olan kültürleri ortadan kaldırır. İyi de olsa, kötü de olsa, bu bir gerçektir ve genellikle kaçınılmazdır.

Fakat bizim ulusçuluk mitini kabul etmememiz gerekir. Uluslar, eşyanın tabiatında var olan ve doğal türler öğretisinin siyasal uyarlaması olan şeyler değildir; ne de ulusal devletler, etnik ya da kültürel grupların belirgin ve nihai kaderidir. Gerçekte var olan kültürlerdir; çoğunlukla belirsiz gruplar halinde yaşayan, birbirlerine karışan, örtüşen, iç içe giren kültürler. Diğer yanda, her zaman olmasa da genellikle, her biçim ve büyüklükte siyasal birimler vardır. Geçmişte ikisi, kültürle siyaset, pek çakışmazdı. Çoğu durumda çakışmalarının geçerli nedenleri vardı. Yöneticiler, kimliklerini, kendilerini aşağı tabakalardan ayrı tutarak, yönetilen küçük topluluklar ise kendilerini aynı düzeydeki benzer komşu birimlerden farklılaştırarak tanımlarlardı.

Oysa ulusçuluk bu efsanevi, doğal ve veri olduğu iddia edilen birimlerin uyanışı ve kendini kabul ettirışı değildir. Ulusçuluk aksine hammadde olarak açıkça ulusçuluk öncesi dünyanın kültürel, tarihsel ve öteki miraslarını kullanmakla birlikte, aslında yeni koşullara uygun yeni birimlerin kristalleşmesidir.

Kültürler de bitkiler gibi, yabani ve ıslah edilmiş türlere ayrılabilir. Yabani olanları insan hayatının bir parçası olarak kendiliğinden yetişir ve yeniden ürer. Hiçbir topluluk ortak bir iletişim ve normlar sisteminden yoksun olamaz; bu tür yabani sistemler (başka bir deyişle kültürler) de bilinçli bir tasarım, denetim, gözetim ya da özel beslenme düzeni olmadan kuşaktan kuşağa kendilerini yeniden üretirler.

Islah edilmiş olanlar ya da bahçe kültürleri, yaban türlerden elde edilmiş olmakla birlikte farklıdır. Bunlar genelde okuryazarlıkla ve uzman personelle desteklenmiş bir karmaşıklık ve zenginliğe sahiptirler ve gerekli sayıda, tam-zamanlı ve kendini adanmış personelin uzman öğrenim kurumlarında sağlayacağı belirli bir beslenmeden yoksun kaldıklarında çürüyüp giderler. İnsanlık tarihinin tarım devrinde, yüksek kültürler ya da büyük gelenekler önde gelen, önemli kültürler haline geldiler ve bir açıdan, ama sadece belli bir açıdan hakimdiler. Kendilerini nüfusun tümüne, hatta çoğunluğuna kabul ettiremeseler bile, genellikle toplumda yetki sahibi olmayı başarmışlardı. ... Bazen merkezi devleti güçlendirdiler, bazen de onunla rekabet ettiler. ... Ancak yüksek kültürler genellikle bir siyasal birimin sınırlarını tanımlama durumunda değildiler ve tarım çağında bunu başaramamalarının geçerli nedenleri vardı.

Sanayi çağında bütün bunlar hep değişir. ... Yüksek kültürlerle ilişkin öğretiler otoritelerini kaybeder; onun yerine taşıdıkları yazılı dil ve iletişim biçimleri çok daha yetkili ve kural koyucu olur ve dahası toplumda yaygınlaşarak evrenselleşir.

Ne var ki halk arasında yeni evrenselleşmiş bu yüksek kültürün siyasal destek ve korunmaya müthiş ihtiyacı vardır. Yüksek kültür tarım çağında böyle bir desteğe zaman zaman sahip olmuş ve ondan yararlanmıştı; fakat genel olarak siyasal korunmaya ihtiyacı olmamıştı ve zaten bu, onun güçlü yanlarından biriydi. Anarşinin hakim olduğu ve kralın artık barışı sağlayamadığı karanlık bir dönemde Hıristiyan ya da Budist manastırları, derviş zaviyeleri ve Brahman toplulukları ayakta kalabildiler ve kılıcın korumasından yararlanmadan bir ölçüde yüksek kültürleri yaşatabildiler.

Her yüksek kültür de artık devletin, tercihen de kendine ait bir devletin peşinde koşmaktadır. Her yaban kültür bir yüksek kültür haline gelemes ve bu yönde hiçbir ciddi ümidi olmayanlar

da mücadele etmeden sahneyi terk ederler, yani bir ulusçuluk hareketi doğurmazlar. Bir şanslı olduğunu düşünen üst kültürler ya da mevcut nüfus ve devlet barındırabilecek toprak için aralarında mücadeleye girerler. Bu bir tür ulusçu ve etnik çatışmadır.

Tarım insanı, doğal çevrede yaşamını sürdürebilen doğal bir türe benzetilebilir. Sanayi insanı ise doğal atmosferde artık güçlkle nefes alabilen yapay olarak üretilmiş ya da doğmuş, ancak yeni, özel bir karışımı olan ve yapay olarak beslenen bir hava ya da ortamda etkili biçimde iş görebilen ya da yaşayabilen bir türle karşılaştırılabilir. ... Özel bir bitkiye ihtiyaç vardır. Bu bitkinin adı da ulusal eğitim ve iletişim sistemidir. Tek etkin bakıcısı ve koruyucusu da devlettir.

Sanayi çağına, bir önceki çağdan hem siyasal birimler hem de yüksek ve alt kültürler miras kalmıştır. Bütün bunların birdenbire tek bir birimin içinde birleşmeleri için hiçbir neden olmadığı gibi, birleşmemelerine yol açan geçerli nedenler mevcuttur. Sanayileşme, ... Dünyaya her yerde farklı zamanda gelişti insanlığı çok etkin bir biçimde rakip gruplara ayırmıştır.

Sanayileşme süreci, birbirini takip eden aşamalarla farklı koşullarda gerçekleşmiş ve elde edilecek yeni kazançları ve kaçınılması gereken kayıplarıyla çeşitli yeni rekabetler doğmuştur. Sanayi çağının gerek solda gerek de sağda yer alan kahin ve yorumcuları ise çoğunlukla enternasyonalizm kehanetinde bulunmuşlardı; ancak tam zıddı bir gelişme oldu ve ulusçuluk çağına geçildi.

V. ULUS NEDİR?

İnsanlar her zaman, her tür şekil ve büyüklükte, bazen keskin hatlarla bazen de gevşekçe tanımlanmış; zaman zaman düzgünce kümelenmiş, zaman zamanda üst üste binen ya da iç içe geçen gruplar halinde örgütlenmişlerdir. Bu olasılıkların ve grupların kuruluşu ve hayatlarını idame ettirmeleriyle ilgili ilkelerin çeşitliliği sınırsızdır. Yine de grupların oluşmasını ve ayakta kalmasını temin eden iki genel araç ya da kolaylaştırıcı etmenin elzem olduğu açıkça bellidir: Bir yanda irade, iradi bağlılık ve özdeşleşme, sadakat, dayanışma; diğer yanda da korku, zorlama ve baskı. ... Uzun ömürlü grupların çoğu iradi bağlılığa dayalı sadakat ve özdeşleşme ile umut ya da korku gibi olumlu ve olumsuz dış etmenlerin karışımına dayanmaktadır.

İrade bir ulusun temelini oluştursa bile (ki bu ifadede devletin idealist bir tanımı saklıdır), birçok başka şeyin de temeli olduğundan ulusu bu şekilde tanımlamamız gerçekten mümkün değildir.

Bütün dünyada giderek hız kazanan bir süreç olan yaygın yüksek kültürlerin, yani standartlaşmış, okuryazarlığa ve eğitime dayanan iletişim sistemlerinin kurulması, çağdaş varsayımları ciddiye alan, herkese ulusal kimliğin ortak kültürle tanımlanabileceği hissini vermiştir. ... Gerçek kültürel çoğulculuk güncel koşullarda uygulanabilir olmaktan çıkıyor. ... Geçmişte birden çok kültürü barındıran toplumlar genelde iyi işlemişlerdi ve aslında o kadar iyi işlemişlerdi ki, kültürel çoğulluk daha önce var olmadığı yerlerde icat edilmişti.

Ulusçuluk, ulusların bir ürünü değildir, tam tersine, ulusları meydana çıkararak ulusçuluğun kendisidir. ... Ölü diller yeniden canlandırılır, gelenek kat edilir, oldukça hayali, eskiye ait olduğu sanılan birtakım saf özellikler gündeme gelir. ... Ulusçuluğun kullandığı kültürel parçalar ve yamalar çoğu kez gelişigüzel yaratılmış tarihsel icatlardır.

Durkheim, bize toplumun dini ibadet yolu ile kendi gizli imgesine taptığını göstermişti. Ulusçu bir çağda ise toplumlar böyle bir kamuflemandan sıyrılarak pişkinlik ve açıklıkla kendilerine tapınırlar.

Topluluk, artık kutsalın gözüyle görülemez; ancak ulusçuluğun kendi unutkanlık ve tercihleri vardır ki bunlar ne kadar katıca dünyevi olsalar da esasında çarpıtıcı ve yanıltıcı olabilirler.

Ulusçuluğun aldandığı ve kendini aldattığı nokta şudur: Ulusçuluk, aslında, alt kültürlerin daha önceleri halkın çoğunluğunun ve bazı durumlarda da tümünün hayatına hakim olduğu bir toplumsal bir yüksek kültürün genel olarak dayatılmasıdır. Yani okulda okuyarak elde edilen, akademik dünyanın denetlediği, mümkün olduğunca açık bir bürokratik ve teknolojik iletişimin gereksinimlerine göre inceden inceye düzenlenmiş bir dilin genel topluma yayılmasından söz ediyoruz. ... Bütün olup biten de gerçekten budur.

Ne var ki bu, ulusçuluğun öne sürdüğü ve ulusçuların hararetle inandıkları şeyin tam karşıtıdır. Ulusçuluk genelde halkı varsayılan bir folk kültür adına fetheder. ... , Eğer ulusçuluk zafere ulaşırsa, yabancı yüksek kültürü ortadan kaldırır ancak yerine eski yerel alt kültürü getirmez. Kendine özgü yerel bir yüksek (okuyazar ve uzmanlar arası) kültürü canlandırır ya da kendine göre yaratır; ancak bu kültürün eski yerel folk stil ve lehçeleriyle bazı bağlantıları olduğunu iddia etmekten geri kalmaz.

Toplum artık kendine tapınmak için dini semboller kullanmıyor; onun yerine modern, düzene sokulmuş, kendi çarkını döndüren bir yüksek kültür, kendini idame ettiğine, koruduğuna ve yeniden canlandırdığına inandığı bir folk kültürden (stilize ederek aldığı) türkü ve dansla kendisini övüyor.

Ulusçuluğun evrimini anlatan ve ilerde hatırlamak zorunda kalacağımız tipik bir senaryo aşağı yukarı şu şekilde ilerler. Köyistanlılar (Ruritania) birbiriyle ilişkili ve birini bilen diğerlerini de hemen hemen rahatlıkla anlayabileceği birkaç lehçe konuşan ve Megalomanya İmparatorluğu'nun topraklarında, ortak sınırları olmayan, ancak birbirine de çok uzak sayılmayan alanlarda yaşayan köylü bir halktı. Köyistan dilini, daha doğrusu onu meydana getirdiği söylenebilecek lehçeleri aslında bu köylüler dışında hiç kimse konuşmazdı. Aristokrasi ve yönetici tabaka, Köyistan dili lehçelerinin dil grubundan farklı bir dil grubuna ait olan Megalomanya saray dilini konuşmaktaydı.

Köyistanlıların tümü değil, ancak çoğunluğu, ayin dili yine başka bir dil grubuna ait olan bir kiliseye mensup tular ve rahiplerin çoğu, özellikle de hiyerarşinin üst sıralarında yer alanlar, bu dini ayin dilinin modern halk ağız sayılabilecek ve yine Köyistan diliyle hiç ilgisi olmayan bir dil kullanırlardı. Köyistan köylülerine gidip gelen kasabalı küçük tüccarlar ise Köyistanlıların yürekte nefret ettiği bir başka etnik gruba ve dine mensup tular.

Köyistan köylüleri geçmişte büyük acılar yaşamışlar ve bunlar dokunaklı ve hoş bir biçimde ağıtlarda kaydedilmiştir. (Bu ağıtlar on dokuzuncu yüzyılın sonlarında köy öğretmenleri tarafından bin bir meşakkatle toplanmış sonra da Köyistanlı büyük ulusal besteci L.'nin iyi tanınmış eserleriyle uluslararası müzik dünyasına tanıtılmıştır. Köyistan halkının uğradığı acımasız baskı on sekizinci yüzyılda Köyistanlı meşhur çeteci K.'nin önderlik ettiği bir gerilla

direnişini başlatmıştı. K.'nin yaptıklarının, eğer onu konu alan birkaç roman ve biri ulusal aktör Z. tarafından Köyistan Sosyalist Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşundan hemen sonra yüksek kademelerin himayesinde çekilmiş olan iki filmi bir yana bırakırsak, hala yerel halkın hafızasında tazeliğini koruduğu söylenmektedir.

On dokuzuncu yüzyılda Megalomanya İmparatorluğu'na ait bazı yörelerde-Köyistan dışında- hızlı sanayileşmeyle aynı zamanda bir nüfus patlaması yaşandı. Köyistan köylüleri daha gelişmiş sanayi bölgelerinde iş aramaya itildiler, aralarından bazıları da o zamanın mevcut feci koşullarını kabul ederek bir iş kapmış oldular. Garip ve nadiren yazıya dökülmüş ya da öğretilmiş bir dil konuşan, geri kalmış kaba köylüler olarak kenar mahallelerine taşındıkları kentlerde oldukça zor günler geçirdiler. Aynı zamanda, kiliseye bağlanan ve hem saray hem de dini ayin dilinde eğitim gören bazı Köyistan delikanlıları, lise eğitimi sırasında yeni liberal fikirlerden etkilenerek üniversitede dünyevi bir eğitime yöneldiler ve sonunda rahip değil, gazeteci, öğretmen ve profesör oldular. Köyistan'ı araştırmaya gelen ve Köyistanlı olmayan bir kaç yabancı etnograf, müzikolog ve tarihçiden teşvik gördüler. Devam eden iş göçü, giderek yaygınlaşan ilk öğretim ve askere yazılma bu Köyistanlı öncülere çoğalan bir muhatap grubu hazırlamış oldu.

Aslında, eğer arzu etselerdi, ki çoğu arzu etmiştir, Köyistanlıların hakim Megalomanya dilini benimsemeleri tamamen mümkündür. Eğitilmiş bir Köyistanlıyı eğitilmiş bir Megalomanyalıdan ayıran hiç, bir genetik özellik ve köklü bir dini adet yoktu. Gerçekten de birçok Köyistanlı, çoğu kez de adını değiştirmek zahmetine katlanmadan, Megalomanya kültürü içinde asimile oldu. ...Mesele şudur ki, ilk nesilde gözlenen oldukça sert ve acılı başlangıçtan sonra, Köyistanlı göçmen işçilerin çocuklarının yaşam koşulları aşırı derecede kötü değildi ve muhtemelen (sıkı çalışmayı arzu ettiklerine göre) en azından, Köyistanlı olmayan, Megalomanyalı yurttaş işçilerinki kadar iyi sayılırdı. Böylelikle sonraki kuşaklar giderek artan refahtan ve yörenin genel burjuvalaşmasından pay aldılar. Yani bireysel yaşam koşulları açısından bakıldığında belki de keskin bir Köyistan ulusçuluğuna gerek yoktu.

İstikrarlı, kendi kendine yeterli toplumlarda kültür çoğu kez neredeyse göze görünmez; ancak hareketlilik ve bağlamdan bağımsız iletişim toplumsal hayatın özü olunca, insanın, içinde iletişim kurmayı öğrendiği kültür kendi kimliğinin özü haline gelir.

Köyistanlılar kendilerini daha önceleri bir aile birimi ve köye, çoğunlukla da bir vadi yöresine, belki bazen de bir dine ait olarak algılıyor ve hissediyorlardı. Ama artık, ilk sanayi kalkınma döneminin herkesin aynı şekilde eridiği potasına girince ne köy ne vadi kalır, bazen aile bile kalmaz.

VI. SANAYİ TOPLUMUNDA TOPLUMSAL ENTROPİ VE EŞİTLİK

Tarım toplumu, nispeten yerine oturmuş uzmanlıklarla, bölge, akrabalık, meslek ve rütbelendirme açısından süreklilik kazanmış oldukça belirgin bir toplumsal yapıya sahiptir. Bu yapının elemanları düzenlidir, rastlantısal dağılmamıştır. Toplumun alt kültürleri bu yapısal farklılaşmaları vurgular, sağlamlaştırır ve bu yapı içinde kültürel farklar yaratmak ya da vurgulamak toplumun bütününün işleyişini herhangi bir şekilde bozamaz. Tam tersine, bu kültürel farklılaşmaları zararlı bulmak şöyle dursun, toplum onların varlığını ve tanınmalarını son derece uygun ve yerinde görür. Bu kültürel farklılaşmalara saygı, tarım toplumunun görgü kurallarının özüdür.

Sanayi toplumu ise farklıdır. Toprak temelinde ayrışmalar ve çalışma birimleri gelip geçicidir. Üyelik akışkandır, müthiş bir dolaşım vardır ve genellikle üyelerin bağıllığı ya da kimliği bağlayıcı değildir. ... Toplumun bütünü ile kişi arasında herhangi bir düzeyde etkili ve bağlayıcı bir örgütlenme yok gibidir. ... Alt-gruplaşmaların erozyona uğraması, paylaşılan ve okur yazarlığa bağımlı bir kültürün öneminin kapsamlı bir biçimde artması sonucu ulus artık son derece önemlidir. ... Eğitim sistemi devletin vazgeçilmez bir parçası haline gelir, kültürel dilsel ortak zeminin korunması eğitimin esas rolü olmuştur.

Kültürün rolü, artık toplum içindeki yapısal farklılaşmaları (ki bunların bazıları varlıklarını sürdürebilmiş ya hatta bazı durumlarda yenileri ortaya çıkabilmiş olsa bile) vurgulamak ya da gözle görünür ve söz sahibi hale getirmek değildir.

Alt toplulukların kısmen yok olduğu, ahlaki otoritenin büyük ölçüde zayıfladığı bu tür bir toplumda insanlar gene de her şekilde farklı olmaya devam etmektedirler. ... Bir sınıflandırma, ilk sanayi toplumunun kuruluşundan bu yana zaman geçmiş olmasına rağmen tüm toplum çapında eşit olarak dağılmama yolunda belirgin eğilimi olan bir özelliğe dayanıyorsa o sınıflandırma entropiye dirençli demektir.

Entropiye dirençli özellikler sanayi toplumları için çok ciddi bir sorun meydana getirirler. Tarım toplumu için neredeyse tam tersi geçerliydi. ... Tarım toplumu, bazı insan kategorilerinin doğal yöneticiler, diğerlerinin de doğal köleler olduğunu kabullenmeyi tercih etmişti ve cezalandırıcı ve ideolojik yaptırımlar yoluyla insanları bu beklentilere uymaları için ikna ediyordu. ... Müslüman kabilelerde dinsel seçkinler peygamber sülalesinden gelen insanlar olarak tanımlanır ve meşruiyet kazanırlar; Orta Asya kabilelerinde statü Cengiz Han klanının devamı olarak görülür; Avrupa aristokrasileri çoğunlukla kendilerini eşi olmayan istilacı bir etnik grubun devamı olarak görürler.

Entropiye dirençlilik, meydana geldiği sanayi toplumlarında çatlaklar, bazen de gerçek uçurumlar yaratır.

Bürokratların ve işadamlarının kullandığı esas devlet dilinin değişik bir şivesini dahi konuşamayan göçmen emekçiler, başlangıçta toplumsal hiyerarşinin diplerinde kalacaklar ve böylelikle kendilerini ya da çocuklarını bekleyen talihsizlikleri düzeltme ya da telafi etme olanaklarına daha az sahip olabileceklerdir. Diğer yandan, kendi dilleri (başka bir deyişle, lehçelerden birinin standartlaşmış ve belirginleşmiş hali) yeni bağımsız ulusçu devletin eğitiminin, bürokrasisinin ve ticaretinin dili haline gelince, bu belirli talihsizlikler ortadan kalkacak ve kendi kültürel özellikleri entropiye dirençli olmaktan çıkacaktır.

Fakat bizim önermemize göre bu engelden kurtulmanın bir yolunun da eski hakim dil ve kültür içinde erimek olduğunu önemle belirtmeliyiz; zaten çoğu insan da bu yolu seçmiştir. Bu yolu izleyenlerin sayıca ulusçu seçeneğe katılanlardan daha az olduğunu düşünmek için bir sebep yoktur.

Eğer bütün mesele (genel statüye ve ekonomik olanaksızlığa bağlı) iletişim kopukluğu ise, o zaman bu durum, tartışılan iki yöntemden biriyle düzeltilebilir: Başarılı bir ulusçuluk ya da asimilasyon ya da her ikisinin örtüştüğü bir durum. Ancak parçalanma yoluyla çoğalan,

toplumsal sonuçları olan bazı entropiye dirençlilik durumları var ki, bunlar sadece iletişim bozuklukları düzeltilerek iyileştirilemez. İkinci seçenek, yani eğitim aracılığıyla asimilasyon yolu kapalıdır. İletişim engelinin ötesinde engeller vardır. Birinci seçenek de (başarılı bir şekilde uygulanan irredantizm) siyasal iktidar dengesi tarafından kapalı tutuluyorsa, durum vahim demektir ve yara cerahatlenmeye devam edecektir.

Sanayi toplumları yurttaşlarına çok çeşitli toplumsal konumlar sunmada oldukça eşitsiz davranır; bazı yurttaşlar diğerlerinden çok daha fazla avantajlı olur. ... Ancak gerçeklerden tamamen uzak olmayan bir de inanışları vardır ki, o da bu görevler sisteminde aşağıya ya da yukarıya doğru bir hareketlilik olanağının bulunduğu ve sistem içinde gayri meşru katı engellerin yasak olduğudur.

Halkların doğal yeteneklerinin çoğunlukla farklı olduğunu güvenle varsayabiliriz.

Ancak kesin olan şudur: Geçerli başarı kıstasları ne olursa olsun, maviler arasında, tüm nüfusun mavi olmayan kesimlerindeki birçok kişiden çok daha yetenekli ve bu kıstaslara uygun daha çok kişi olacaktır.

Alt kademelerde mavi olmayan gruplar özellikle mavi-karşıtı duygulara yatkın olacaklardır; çünkü bundan başka övünecek değerli bir şeyleri yoktur ve özel bir kinle mavi olmamanın yarattığı hazin farklılığa dört elle sarılacaklardır.

Yükselen mavilerin durumu meşakkatli ve gerilimli olacaktır. Kişisel yetenekleri ne olursa olsun, rastlantısal olarak tanıdıkları ve karşılaştıkları mavi-olmayanların gözünde pis, miskin, yoksul, cahil maviler olarak kalacaklardır; çünkü bu ve benzeri özellikler toplumsal skalanın en altındaki kademeleri tutan kişilere yakıştırılmış özelliklerdir.

Peki ikinci seçenek gerçekleşirse yani ulusal bağımsızlık kurulursa ne olacaktır? ... Eğer önermedeki mavilerin, üzerinde bağımsız bir mavi vatan kurmayı umdukları kendilerine ait bir toprakları yoksa ya da böyle bir toprakları olup da bu topraklar şu ya da bu nedenle başka bölgelere dağılmış bulunan mavilerin dönmesini sağlayamayacak kadar küçük ve itici ise, mavilerin durumu gerçeğe vahim demektir.

Mavilerin her iki yönden de yolları tıkanmışsa ne düzenli bir asimilasyon ne de bağımsızlık mümkün oluyorsa, diğer insanlar iki kat şanslı olacaktır. Federal bir devlette, önermemizdeki Köyistanlılarımız gibi halklar, Köyistancanın resmi dil olduğu ve aynı zamanda da federal devletteki diğer kültürlerle kendi aralarında az bir kültürel mesafe bulunması ve asimile edilmiş bulunan bu Köyistanlıların tanımlanamaz durumda olmaları sayesinde pürüzsüz, sürtüşmesiz ve entropi içinde ilerleyebileceklerdir. ... Genel tarife uyan bazı halklar kendi iradeleriyle daha geniş federal devlet içinde kalırlar, bazıları ise zor yoluyla bu seçenekten yoksun bırakılmışlardır. Quebec'liler birinci duruma, Nijerya'daki İbolalar ise ikinci duruma örnek gösterilebilir.

Şaşırtıcı ve tüm çıplaklığıyla çarpıcı bir olay Yugoslavya'da görüldü: Bosna'da yaşayan ve büyük çabalarla uzun sürede asimile edilmiş eski-Müslüman halk, nüfus sayımında 'milliyet' boşluğunu doldururken kendilerini Müslüman olarak adlandırma hakkını elde ettiler. Bu olay onların hala Müslümanlığa inandıkları ve bu dinin şartlarını yerine getirdikleri anlamına

gelmiyordu; hele kendilerini diğer Müslümanlarla ya da Kosova'daki Arnavutlar gibi Yugoslavya'daki eski Müslümanlarla aynı 'milliyet'ten insanlar olarak hiç tanımlamıyorlardı. Bunlar Slav kökenli ve Müslüman bir kültürel geçmişe sahip bulunan, Sırpça-Hırvatça konuşan kişilerdi. Kastettikleri, aynı dili konuşmalarına rağmen, kendilerini Hırvat ya da Sırp olarak adlandıramayacaklarıydı; çünkü bu tanımlamalar onların daha önce Ortodoks ya da Katolik olduklarını ima ediyordu; kendilerine Yugoslav demeleri ise çok soyut, anlamsız ve ruhsuz kalıyordu.

Justice Oliver Werdell Holmes, bir centilmen olabilmek için aslında Latince ya da Yunanca bilmek değil, bu dilleri mutlaka unutmuş olmak gerektiğini tespit etmişti. Bugünlerde de Bosnalı bir Müslüman olabilmek için Allah'tan başka ilah olmadığını ve Muhammed'in onun peygamberi olduğuna inanmak değil, bu inancı bugün artık kaybetmiş olmak gerekmektedir.

Bu, sanayi öncesi dinlerin tümünün sanayi çağının potasına girdiklerinde etnik bağımlılık biçiminde yeni bir görünüm alma eğiliminde olduklarını ileri sürmek anlamına gelmez. Böyle bir görüş saçma olurdu. Bir kere, dil ve kültürel farklılık meselelerinde olduğu gibi, tarım dünyası çok sayıda dinle doludur. O zamanlar çok sayıda din vardı. Çağdaş dünyada kendilerine yer bulabilecek etnik grup ve ulus-devlet sayısından çok daha fazla sayıda din vardı. ... Bir kitapla kuvvetlendirilmiş ve özel bir personelle desteklenen büyük dinler, her zaman olmasa bile bazen, kültür-dininden kültür-devletine geçişte sanayi dünyasında yeni kolektif kimliğin temeli haline gelirler. ... Sanayi toplumlarında yüksek kültürler yaşamaya devam ederler; ancak kiliseye değil devlete ihtiyaçları vardır ve her birinin ayrı bir devlete ihtiyacı vardır. Ulusçuluk çağını özetlemenin yollarından biri budur.

Bir ulusa belirleyici bir kimlik sağlama rolünü yerine getirebilmek için söz konusu din, Cezayir'de olduğu gibi aslında kendisini tamamıyla dönüştürmek zorunda kalabilir: On dokuzuncu yüzyılda Cezayir'de kutsal soy bağlantılarına saygılı olan İslam, nereden bakarsanız bakın, köy türbeleri ve evliya mezhepleriyle birlikte varlığını sürdürüyordu. Yirminci yüzyılda tüm bunları bir kenara bıraktı ve evliyaların insan-Allah ilişkisine aracılık etmesinin meşruiyetini reddederek, reformcu bir tutumla kendisini kutsal kitapla özdeşleştirdi. Kabileleri ve kabile sınırlarını mescitler belirliyordu; sadece kutsal kitaba bağlılık ise bir ulusu tanımlayabilirdi ve tanımladı.

Sanayileşme, genellikle daha önceki sarsılmaz, tabakalaşmış, dogmatik ve mutlak tarım toplumlarında var olmayan, eninde sonunda eşitlikçi amaçlara ve isteklere sahip, hareketli ve kültürel açıdan türdeş bir toplum yaratmıştır. İlk aşamalarında sanayi toplumu, aynı zamanda çok keskin, acılı ve belirgin bir eşitsizlik de yaratır; ve sürece büyük bir altüst oluş eşlik ettiğinden, avantajsız konumlarda bulunanlar da sadece görel değil mutlak bir sefalet içinde bulduklarından bu eşitsizlik daha da acılı olur.

Tipik bir şekilde, dile, genetik olarak geçen özelliklere (ırkçılığa) ya da sadece kültüre sarılabilir. Bu yönde kuvvetli bir zorlama vardır çünkü sanayileşen toplumlarda iletişim ve dolayısıyla kültür, yeni ve eşi görülmemiş bir önem kazanır.

Kültürler arasında, hoşnutsuzluğu belirginleştirme rolünü üstlenecek olanlar, büyük bir ihtimalle yüksek (okur-yazar) dini inanca bağlı olanlardır. Ufak tefek lehçeler gibi, yerel halk inançlarının ve kültürlerinin de, bu kadar yükseklere erişme olasılığı yoktur. Tabii ki

sanayileşmenin erken döneminde avantajlı olmayanları ayırt eden bir işaret olarak alt kültürler de sarılabilir ve eğer siyasal açıdan istikbal vaat eden, yani geniş ve bir araya toplanmış bir nüfusa sahipse, bu işaret onları tanımlamak ve birleştirmek için kullanılabilir.

Erken ve geç aşamalar arasındaki farklılığı şöyle anlatabiliriz. Erken aşamada hali vakti yerinde olanla açlık çeken yoksul arasında, yani yeni sanayi havuzunda yüzenle yüzmeyi zor öğrenmeye çalışan arasındaki fark, müthiş bir farktır. ... Ancak birbirlerini ayırt ettikleri zaman genel anlamda yeni bir ulus doğmuş demektir; bu ulus kendisini bir yüksek kültür ya da önceki bir alt kültür etrafında örgütleyebilir. Eğer yüksek kültür henüz duruma hazır değilse ya da rakip bir grup tarafından ele geçirildiyse neden o zaman bir alt kültür, yüksek kültüre dönüşmesin? Bu ulusların doğuş (ya da sözümlerine yeniden doğuş) çağı, alt kültürlerin yeni okur-yazar yüksek kültürler haline gelişinin dönemidir.

Tarım çağında İslam uygarlığı, tarım toplumlarının, siyasal birimleri tanımlamada kültürü kullanmaya yatkın olmadıkları yolundaki tezimizi açıkça göstermektedir; yani bu toplumlar ulusçuluğa yatkın değildir. Geleneksel Müslüman dünyasına damgasını vuran ve ahlaken bu dünyaya hakim bulunan Ulemanın, alim-hukukçu din adamlarının dağınık loncası, siyasal ve etnik sınırları aşan bir niteliğe sahipti ve herhangi bir devlete (tüm toplum için özgün siyasal çatıyı temin etme yolunda tekeli iddiaları olan Halifelik dağıldıktan sonra) yada 'ulus'a bağlı bulunmuyordu. Canlı, yerel kendini-savunan ve, kendini-yöneten birimlere (kabilelere) hizmet verip onları geliştiren türbelere ve kutsal soylara bağlı folk İslam ise, etnik ve siyasal sınırlar içinde (tarihsel ve ulusal devletleri andıran belli başlı birimler söz konusu olduğu müddetçe) bulunuyordu. Demek ki, İslam içsel olarak birbirlerine geçen, iç içe yaşayan alt ve yüksek kültürler bölünmüştü.

Modernleşmenin sancılılarıyla birlikte işler çok değişti. ... Fakat tarihsel bir tesadüfle, İslam toplumu bu gelişmeye ta başından ideal bir biçimde hazırlıydı. İçinde hem bir yüksek kültür hem de bir alt kültür barındırıyordu. Bu kültürlerin her ikisi de aynı ada sahiptiler ve her zaman özenle ayrılmamıştı ve bilinçli olarak birbirlerine kaynaşıp birbirleri içinde eriyerek birbirlerine bağlanmışlardı. Her ikisi de geçmişte, mutlak, ödünsüz, ve nihai vahiy olan (şözde biricik) İslam'la özdeşleşmenin içtenlikli ve ateşli yolları olabilmiş ve olagelmışlerdi. İslam'ın belki bir kilisesi yoktu ama sahip olmadığı kilise, çok geniş bir kiliseydi.

Genel temamızı özetlersek İslam'ın özgün yanı ortaya çıkabilir. İnsanlığın tarım çağı, bazılarının okuyabildiği bazılarının okuyamadığı bir dönemdir. Tarım çağında okumuş yüksek kültürler okumamış alt ya da folk kültürlerle bir arada yaşar.

Ancak geçiş dönemini sağ salim atlatan yüksek kültürler ulemanın ya da sarayın ortak bir zemini ya da damgası olmaktan çıkıp bir 'ulus'un ortak zemini ve işareti olmaya başlar ve aynı zamanda ilginç bir dönüşüme uğrarlar.

Sanayi çağı ekonomik büyüme üzerine kuruludur. Bu da, Kartezyen ve deneyci felsefelerin kabul ettiği (belki de yardımcı olduğu) düşünsel gelişmeye dayanır.

Genel anlamda, bazıları için bir iletişim aracı ve herkes için zorunlu inanç olan, herkes için zorunlu iletişim aracı ve bazıları içinde sulandırılmış, sadece Pazar günleri ortaya çıkan bir iman haline gelir. Geçiş sürecini atlatabildikleri takdirde yüksek kültürleri bekleyen akıbet

budur. Klasik Kuzey-batı Avrupa koşullarında bu süreç iki aşamalı oldu: Reformasyon, kilise kökenli alimleri evrenselleştirdi, halk diliyle dinsel tören dilini birleştirdi; Aydınlanma ise,artık evrenselleşen bu alimleri ve artık öğretiyeye ya da sınıfa bağımlı olmayan ve tüm ulus tarafından kullanılan dili dünyevileştirdi.

Büyük tek tanrılı dinlerin en protestanı olan İslam dini her an Reformasyona yatkındır (hatta sürekli reformasyon olarak tanımlanabilir). İslam'ın birbirini izleyen reformlarından biri çağdaş Arap ulusçuluğu ile aynı döneme denk düşmüştür ve onu bu olgudan ayırmak çok güçtür. Ulusun doğuşu ve reform hareketinin zaferi, tek bir sürecin parçaları görünümünü taşımaktadır. Kuvvetli, bazen de öldürücü gölgeleriyle yeni merkezi siyasal yapılar üzerinde hakimiyet kuran yaygın bir patronaj ağı ile var olan eski dayanıklı yerel ve akrabalık yapılarının çözülmesi, küçük komünal örgütlenmeyi destekleyen evliya inanışlarının yok olması ve bunların yerini reforma uğramış bireyci ve bireyin inancını tek bir Tanrı'ya ve bir büyük anonim ve aracsız topluluğa bağlayan ünite ilahiyatın alması -bunların tümü ulusçu gerekliliklerin kavramsal çerçevesidir.

Geçiş yapan diğer yüksek kültürler önceki öğretisel dayanak ve desteklerini terk etmenin bedelini ödemek zorundadırlar. Uzun zamandır sırtlarında taşıdıkları bu öğretilerin çoğu o kadar saçma, epistemik (kanıta saygılı) felsefeler çağında o kadar savunmasızdır ki, eskisi gibi bir avantaj değil tam tersine bir yük halini almışlardır.

İslam'da aynı durum söz konusu değildir. İslam, tarım çağında Janus yüzlü olmuştur. Bir yüzü dinsel ve toplumsal açıdan çoğulcu köylülere ve gruplara, diğeri ise ayrıntıcı, kitabi, bireyci ve okumuş kentli mekteplilere göre ayarlanmıştır.

Ruhani aracılığın ve arabuluculuğun sunduğu avantajları terk etmek anlamına gelen (bazen de acı veren) üniterlik, inananların kafalarını, bir zamanlar develerin miras bırakılma durumuyla uğraşan bir inancı, bugünlerde olduğu gibi, petrol zenginliğinin ulusallaştırılmasını buyuran ya da yasaklayan bir inanca dönüştürecek entelektüel dönüşümlerden uzak tutmuştu.

VII. BİR ULUSÇULUK TİPOLOJİSİ

Marksizm, etnik çatışmayı gizli sınıf çatışması olarak düşünmek ister ve bu maskenin düşmesiyle insanların daha açık görüşlü olacağından ve ulusçu önyargıdan ve at gözlüklerinden bu şekilde kurtulması halinde insanlığın bundan fayda göreceğine inanır.

Modelimiz, gerçekten önemli olan şu üç etkenin öne sürülmesiyle oluşturulmuştur: İktidar, eğitim ve daha önce açıkladığımız anlamıyla ortak kültür.

İktidarı elinde tutanlar, gerçekte de, kendilerine ait bulunan merkezi yüksek kültüre ve modern koşullar altında başarılı olmak için gereken her türlü hileye başvurmada ayrıcalıklıdırlar.

Afrika tipi ulusçuluk, yerel folk kültürlerin çok sayıda olmaları veya birbirlerini kıskanmaları nedeniyle ya da başka nedenlerle devletin yeni yüksek kültürü haline gelemedikleri durumlarda ortaya çıkmaktadır.

Birçok durumda, ulusçuluğun özünü teşkil eden devlet ve kültür arasındaki yakın ilişkiyi sağlayabilmek için nüfus mübadelesine ya da sürgünlere, hemen hemen zorlama bir asimilasyona ve bazen de tasfiye hareketlerine başvurmak zorundaydılar. Bütün bu sonuçlar, eninde sonunda bu önlemlere başvuran ulusçuların (ki bunlar diğerlerinden daha kötü ya da daha iyi değildi) beklenmedik vahşetinden değil durumun kaçınılmaz mantığından ileri geliyordu.

Alay etmek güçlü bir yaptırımdır. Özellikle hüküm, jürilerin en az yetenekli olanı tarafından verildiği zamanlar, aklın, karşısında etkisiz kaldığı en güçlü toplumsal yaptırım budur.

Sanayi öncesi toplumlarda, bürokratik işler en iyi harem ağaları, papazlar, köleler ve yabancılar tarafından yerine getirilirdi. Özgür doğmuş gerçek yurttaşları bu kilit işlere getirmek son derece tehlikelidir. Yurttaşlar, varlığını sürdüren yerel ve akrabalık ilişkilerinden dolayı konumlarını akrabaları ve yandaşlarının çıkarına kullanmak için ve yine akrabaları ve yandaşları sayesinde kendi konumlarını daha da kuvvetlendirmek için, büyük baskılara ve tahriklere maruz kalabilirler. Herkesin hem köle hem de katip olduğu, fiziksel ya da toplumsal açıdan hadım edilmeye gerek kalmadan bir bürokrat olarak iyi kötü çalışabildiği ortam, ancak bizim kendi modern toplumumuzda ortaya çıktı. ... Şimdi hepimiz kısırlaştırıldık ve acıklı bir biçimde güvenilir olduk. Devlet bize görevimizi yapacağımız konusunda güvenebilir, artık bizi önce hadım, papaz, köle ya da Memluk haline getirmek zorunda değildir.

Ekonomik üstünlük ve kültürel tanımlanabilirliğin siyasal ve askeri zayıflıkla çakışmasından doğan felaketler ve trajik sonuçlar çok iyi bilinmektedir, tekrarına bile gerek yoktur. Sonuçları, soykırımdan ülkeden kovulmaya kadar uzanır.

Bu tür ulusçuluklar için, toprak elde etmek ilk ve belki de en önemli sorundu. Yunanlılar ilk önceleri, hiyerarşiyi alt üst ederek iktidarı ele geçirip Bizans'ı yeniden canlandırmak amacıyla Osmanlı imparatorluğu'ndan ayrılmayı pek düşünmemişlerdi. İlk Yunan ayaklanması da Yunanistan topraklarında olmadı, Yunanlıların azınlık halinde bulunduğu şimdiki Romanya'da oldu. Üstelik Osmanlı sistemindeki durumları da oldukça iyiydi. Şimdi Güney Yunanistan olarak bilinen yerin ulusal toprak olarak kabul edilişi sonradan ortaya çıktı.

Başarılı diaspora ulusçuluğunun en meşhur ve dramatik olanı İsrail'inkidir. ... Neredeyse iki bin yıllık tarih, Yahudilere toprak bırakmamıştı, hele İsrail üzerinde hiçbir yerleri olamamıştı; bu tarih, otarşik modern bir devletin, kapalı ticaret devletinin temelini oluşturacak dengeli bir halk yaratmak yerine, Yahudileri, başka toplumların bünyesinde, sürekliliği olmayan ancak oldukça yüksek derecede uzmanlaşmış tabakalar halinde yaşattı. Eninde sonunda, önce Doğu Avrupa'da, sonra da Yahudi soykırımı döneminde boydan boya tüm Avrupa'da sürdürülen zulmün yarattığı etki sayesinde bu olağanüstü dönüşüm başarılı.

Yahudiler örneğinde ortaya çıkan insanlık dönüşümü, dünyadaki akımın tersine işlemişti: Kentli, üst düzeyde okur-yazar, incelmış ve kozmopolit halk, en azından kısmen toprağa dönmüş ve daha içedönük hale getirilmişti. ... Etkin rolleri hem üreticilik hem de askerlik olan birimlerden oluşan bir çeşit yerel örgütlenmeydi bu. Kentli geçmişi olan insanlardan böylesi bir kabile insanı-köylü üretmek kolay anlaşılabilir bir iş değildir ve bu köylü ve asker rolü verilen bu insanlar aslında bir çeşit dünyevi keşiflik düzeni tarafından yaratılmıştı.

Toplumsal dönüşüm, kültürel olarak yeniden canlanma, toprak elde etme ve söz konusu toprak üzerinde önceden iddiası bulunanların doğal düşmanlığı ile baş etme sorunları, diaspora ulusçuluklarının karşılaştıkları oldukça özel ve ciddi sorunları örnekliyor.

VIII. ULUSÇULUGUN GELECEĞİ

Tarım toplumu, kendisinden önceki ve sonraki toplumlardan farklı olarak, Malthusçudur: Hem üretim hem de savunma gerekleri onları büyüyen bir nüfusa zorlamıştır. Büyüyen nüfus da eldeki kaynakları zorladığından zaman zaman felaketler olmuştur. Bu toplumda işleyen üç can alıcı etken, yani yiyecek üretimi, siyasal merkezileşme ve okur-yazarlık, kültürel ve siyasal sınırların nadiren çakıştığı bir toplumsal yapı oluşturur.

Sanayi toplumu ise oldukça farklıdır. ... Sonunda nüfus artışına baskın çıkacak ve onu engelleyecek bilişsel ve ekonomik büyüme üzerine kurulmuştur ve bu büyümeye bağımlıdır. ... Devlet her şeyden çok bir dinin değil, bir kültürün koruyucusu ve kaçınılmaz olarak türdeş ve standartlaştırıcı bir eğitimin sürdürücüsüdür.

İnsanlar kültürlerini gerçekten severler, çünkü artık, olduğu gibi kabul etmek yerine kültürel atmosferi algılayabilir ve bunun dışında nefes alamayacaklarını ve kimliklerini tamamlamayacaklarını bilirler.

Ulusçuluğun en şiddetli aşaması, sanayileşmenin ilk dönemiyle ve yayılmasıyla birlikte yürüdüğü aşamadır. Bir dizi sancılı bölünmenin üst üste bindiği anlarda istikrarsız bir toplumsal durum yaratılmıştır: Keskin siyasal, ekonomik ve eğitsel eşitsizlikler vardır. Aynı zamanda kültürün sınırlarıyla çakışan yeni yönetimler doğmaktadır. Bu koşullarda, bu çoğul ve birbiriyle kesişen eşitsizlikler, bir bakıma görünür, belirgin ve kolayca anlaşılabilen etnik ve kültürel eşitsizliklerle kesişirlerse, ortaya çıkan yeni birimlerin etnik bayraklar altında toplanmasına yol açarlar.

Modernleşmenin gelgit dalgası dünyayı sallarken, şu ya da bu zamanda hemen hemen herkesin, mutlaka haksız muamele gördüğünü hissetmesine ve suçluları da başka bir 'ulus'un üyeleri olarak görmesine yol açar. Eğer bu kimseler, kendi ulusundan yeteri kadar kurban tanımlayabiliyorsa yeni bir ulusçuluk doğar. Eğer bu ulusçuluk da başarılı olursa, ki hepsi başarılı olamaz, o zaman bir ulus doğmuş olur.

Ulusçuluğun en ciddi aşaması, sanayi bir temelde birleştirilmiş, kendilerine siyasal ve eğitsel haklar tanınmış halklarla, yeni dünyanın eşiğinde durup da henüz içeriye girmemiş bulunanlar arasındaki uçurumun en büyük olduğu dönemdedir. ... Mutlak anlamda bu uçurum büyümeye devam edebilir, fakat ayrıcalıklı olanlarla olmayanlar bir düzeyin üstüne çıktığında o kadar ciddi olarak hissedilmez. Açlıkla yeterlilik arasındaki fark keskindir; sembolik ve yapay olan lükslerin daha azı ya da daha çoğu ile yetinmenin yaratabileceği farksa genellikle o kadar büyük değildir; hele hiç olmazsa ismen eşitlikçi bir sanayi toplumunda bu tür lükslerin hep aynı tarz olduğu düşünülürse ...

Diyelim ki, sınıai üretim tarzının tek başına toplumun kültürünü belirlediği bir durumla karşı karşıyayız: Aynı teknoloji, insanları aynı türden bir faaliyete, aynı hiyerarşi biçimlerine sürüklüyor ve varolan teknikler ve üretim hayatının gereklerinden dolayı aynı tür boş zaman etkinlikleri ortaya çıkıyor. Farklı diller muhtemelen varlıklarını sürdüreceklerdir; fakat uygulamaya konan

toplumsal kullanımları, ortaya koyabilecekleri anlamlar yaygın bir biçimde paylaşılan sanayi kültürü içindeki herhangi bir dilinkiyle aynı olacaktır.

Sanayi çağında, sonunda yalnızca yüksek kültürler etkin bir biçimde varlıklarını sürdürebiliyorlar. Folk kültürleri ve küçük gelenekler, ancak dil ve folkloru koruyan toplumlarda, yapay olarak yaşayabiliyorlar. ... Sanayi toplumları ortak bir bilişsel temele ve bilinçli olarak küresel bir ekonomiye bağlıdır.

Eğer bu uluslararası hareket özgürlüğü genelleşirse ulusçuluk bir sorun olmaktan çıkacaktır; en azından kültürel farklılıkların doğurduğu iletişim kopuklukları önemsizleşecek ve artık ulusçu gerilimlere yol açmayacaktır. ... Esas olarak türdeş olan, semantik değil fakat sadece sesçil ve yüzeysel bir ayrıma sahip dillerle farklılaşan sanayi kültürünü bu varsayımsal evrensel sürekliliği içinde, ulusçuluk çağı, geçmişin bir olgusu halini alacaktır.

Sinai üretimin, özgün bir bilimin, karmaşık uluslararası bağımlılığın ve süregelen ilişki ve iletişimin yarattığı ortak baskılar, hiç şüphesiz şimdiden bir miktar gördüğümüz, belli bir ölçüde evrensel bir kültürel çakışma yaratacaktır. Bu da, kültürel ayrılıktan doğan iletişimsizliği, çok ve az ayrıcalıklılar arasındaki gerilimi tırmandıran oldukça önemli bir etken olmaktan çıkaracaktır. ... Genel anlamda bir gelişme ve sosyal fırsatlara eşit imkanlarla erişebilmeye benzer bir durum var olduğunda, ilgili kültürler ya da ortak bir tarihe sahip bulunanlar, dostça bir arada yaşayabileceklerdir.

Fakat iki büyük, siyasal açıdan yaşayabilir, bağımsızlığı hak eden kültürün tek bir siyasal çatı altında bir arada yaşayabileceğini ve tekbir siyasal merkezin her iki kültürü de mükemmel ve tam bir tarafsızlık içinde koruyup bu kültürlere hizmet verebileceğini düşünmek hala zordur.

Son zamanlarda moda olan karşılaştırmazlık tezini aşırı biçimde şöyle açıklayabiliriz: Her kültür ya da yaşam biçiminin kendiliğinden değil, gerçeklerden ötürü kendi standartları vardır ve hiçbir kültür, başka bir kültürün standartları ya da evrensel ya da kültürler üstü olduğunu iddia eden standartlar (böyle yüksek ve dışsal kurallar mevcut değildir) tarafından reddedilmek bir yana, meşru bir biçimde yargılanamaz bile. Bu tutum genellikle; eski inanç ve gelenekleri akılcı eleştiriye karşı savunan ve bağımsız ve evrensel akılcı standartlar görüşünün bir mit olduğunu iddia eden romantikler tarafından benimsenir.

Karşılaştırmazlık tezi, inandırıcılığını kısmen, dıştan mantiken bozulamayacak, içte ise sürekli kendi kendini onaylayan bir biçimde yapılanmış geç tarım toplumlarının, kendini mutlaklaştıran ve afroz edilemeyen resmi dinleri çok ciddiye alan eğilimlerine borçludur.

Bu konuda doğru, bana, ortada bir yerde duruyor gibi geliyor.

Oldukça istikrarlı tarım toplumlarında devletler kurulduğunda, 'uluslar', etnik gruplar ulusçu değillerdi. ... Ancak bir ulus, bir sınıf, yani aslında hareketli olabilecek bir sistemde görünen ve eşit olmayan bir biçimde dağılmış bir kategori haline geldiğinde siyasal bakımdan bilinçli ve aktif olabilir. Ancak bir sınıf, 'bir ulus' haline gelirse, o zaman kendinde sınıf olmaktan kendi için sınıf ya da kendi için bir ulus haline gelir.

Geç sanayi toplumları, yüzeysel oldukları ve insanlar arasında gerçek engeller yaratmadıkları sürece kültürel farklılıklara, var olabildikleri yerlerde saygı duymak zorunda kalacaktır. Söz konusu durumda kültürler değil engeller sorun yaratmaktadır.

IX. ULUŞÇULUK VE İDEOLOJİ

Uluşçuluğun efsaneleri gerçeği alt üst etmiştir; gerçekte bir yüksek kültürü biçimlendirirken folk kültürüne dayandığını iddia eder; gerçekte anonim bir kitle kültürünü inşa etmeye çalışırken, eski folk toplumunu koruduğunu öne sürer. (Uluşçuluk öncesi Almanya, çoğu kırsal kesimden olan çeşitli topluluklardan oluşuyordu. Uluşçuluk sonrası birleşmiş Almanya ise, esas olarak bir sanayi ve kitle toplumdur.)

Uluşçuluk, -siyasal hayatın temeli olan türdeş kültürel birimlere ve yönetenlerle yönetilenlerin zorunlu kültürel birliğine dayanan ilke- ne eşyanın tabiatında, ne insanların kalplerinde ne de genel olarak toplumsal hayatın önkoşullarında yazılıdır. Bunun böylece yazılı olduğu iddiası, uluşçu öğretinin kendisini kanıt gerektirmeyen bir gerçek olarak sunmasından kaynaklanan bir yalandır. Fakat uluşçuluk, uluşçuların ileri sürdükleri gibi bir öğreti değil, bir olgu olarak, bir dizi toplumsal koşulun içinde vardır ve bu koşullar bizim zamanımızın koşullarıdır.

Bunu inkar etmek, en azından uluşçuluğu kendi kavramlarıyla kabul etmek kadar büyük bir hata olur.

Kendi kaderini belirleme kavramı Kant'ın düşüncesinde çok önemli bir yer tutar. Kant'ın sorunu, hem bilimsel hem de ahlaki bilgimizi doğrulamaktı (ve sınırlandırmaktı). Bu sonucu elde etmek için kullandığı başlıca felsefi araç, bizi yönlendiren kavramsal ve ahlaki ilkelerin kaçınılmaz olarak kendi kendini doğruduğu yolundaki iddiasıdır. Dışarıda bulunabilecek bir otorite ya da kanıt olmadığına göre, bu, içerde olmalıdır. ... Bu, onun düşüncesinin çekirdeğidir.

Aslında uluşçular, Aydınlanmanın soyut akılcılığını tanımayan muhafazakar gelenekçileri kendilerine kardeş ilan edebilirler ve sık sık da ederler. Her ikisi grup da tarihin somut gerçeklerine ya saygı duymak ya da tapınmak isterler ve bu gerçekleri, canlı olmayan, soyut evrensel aklın yasasına tabi kılmayı reddederler. Cüretkar bireysel iradeyi takdir etmekten çok uzak olan uluşçular, tecrit edilmiş tek bir benlikten daha büyük daha ısrarlı ve daha meşru sürekliliği olan bir varlığa boyun eğip onunla bütünleşmekten keyif alırlar.

Eğer kültürel açıdan türdeş olan bir halkın kendine ait olduğunu söyleyebileceği bir devleti yoksa, bu halk çok derin bir acı çekmektedir. (Bu halkın üyeleri, başka ve yabancı kültürel grupların yönettiği bir devlet ya da devletler içinde yaşamaya mecburdurlar.)

Yeni Zelandalıların birçoğu ile Birleşik Krallık'ın birçok yurttaşı arasında öyle bir kültürel süreklilik vardır ki, bu iki birim coğrafi açıdan komşu olsaydı hiçbir zaman birbirinden ayrı düşmeleri düşünülemezdi.

Her şeye rağmen uluşçu ilkenin bu özel ihlali, yani tek ulus-çok devlet durumu, olası ihlaller arasında en az mikroplu ve en az zararlı olanıdır. Düzeltilmesinin önündeki engeller açık ve güçlüdür. Eğer bir ulusun n sayıda devleti varsa, bu ulusun şanlı birliği, başbakanlarının, genel kurmay başkanlarının, akademi başkanlarının, şirket yöneticilerinin ve futbol takım

kaptanlarının sayılarının n 'ye bölüneceği anlamına gelir. Birleşmeden sonra böyle bir göreve sahip olan her insan için bu görevini kaybetmiş $n-1$ kişi olacaktır. Sonuç olarak, ulus bir bütün olarak kazançlı çıksa da bütün $n-1$ 'ler birleşme ile kayba uğramış olacaklardır.

Bununla birlikte, bölünmüşlüğü yarattığı dışsal dezavantajlar çok büyük ve görünür olup, bölünmüşlükten zarar görenler durumlarını siyasal mevkilerin n -misli azalmasından zarar göreceklere hisssettirdiklerinde ve büyük birliğin yeni önderleri diğerlerine kendilerini zorla ya da siyasal etkilerini kullanarak kabul ettirmeyi başardıklarında birleşme başarılı olur.

X. SONUÇ

İnsanlar her zaman gruplar halinde yaşamışlardır. Bu gruplar da genellikle uzun ömürlü olmuştur. Bunun önemli bir nedeni insanların gruplarına karşı duyduğu bağlılık ve kendilerini bu gruplarla tanımladıkları gerçeğidir.

İddia edilen; ulusçuluğun, yurtseverliğin çok belirli bir türü olduğu ve bunun aslında, yalnızca, modern dünyada var olan bazı toplumsal koşullarda yayıldığı ve hakim olduğudur. Ulusçuluk birkaç önemli özelliğiyle ayırt edilen bir yurtseverlik türüdür. ... Türdeşlik, okuryazarlık ve anonimlik temel özellikleridir.

Burada iddia edilen, sanayi öncesi dünyada genellikle kültürel şovenizme rastlanmadığı değil; fakat o dünyada kültürel şovenizmin modern siyasal hedef ya da istekleri olmadığıdır.

Sanayi öncesi yapılarla ulusçu duygunun bazen çakışabileceğini de yadsımıyoruz. Kabilelerden meydana gelen bir ulus bir dönem için dahili sınırlar içinde kabile, dışarıya karşı ise bir ulusal devletin özelliklerini taşıyabilir. Bu türe örnek bir iki kayda değer vakayı hatırlamak hiç de güç değil (örneğin, Somalililer ve Kürtler).

Ekonominin hem yeni tip, merkezi bir kültüre hem de merkezi bir devlete ihtiyacı var. Kültürün devlete ihtiyacı olduğu gibi devletin de muhtemelen yurttaş güruhunun, türdeş bir kültürle damgalanmasına ihtiyacı vardır. Çünkü devlet yurttaşlarının güvenliğini sağlamak ya da onları bir nebze moral güç ve toplumsal özdeşleşme yoluyla harekete geçirebilmek için (ki bu olmadan toplumsal hayat zaten çok zorlaşır) artık büyük ölçüde erozyona uğramış alt gruplara güvenemez. Ne türden olursa olsun dahili yaptırımları sağlayan topluluk değil, kültürün kendisidir. Kısacası, modern kültürle devletin karşılıklı ilişkisi oldukça yeni sayılır ve bu da kaçınılmaz olarak modern ekonominin gereklerinden kaynaklanmaktadır.

Sanayi toplumu, işbölümünü yeni ve benzeri görülmemiş bir düzeye oturtmuş; hatta daha da önemlisi, yeni bir tür işbölümü yaratmıştır.

Zenginliğe ve büyümeye duyulan açlığın sanayi düzenine dayattıklarının tümü -hareketlilik, iletişim ve uzmanlaşmadaki gelişmeye bağlı ölçek- toplumsal birimlerin de büyük, ama kültürel açıdan türdeş olmalarını gerektirmektedir. Bu tür (okuryazar olması nedeniyle) kaçınılmaz yüksek bir kültürün idame ettirilmesi için bir devletin, yani merkezileşmiş düzen dayatan bir aygıtın ya da daha ziyade bir aygıtlar grubunun koruyuculuğuna gerek duyulmaktadır.

Sanayi çağının yüksek kültürleri, birkaç önemli ve belirgin açıdan tarım çağındakilerden farklıdır. Tarım çağının yüksek kültürleri, ayrıcalıklı uzmanların geliştirdiği bir azınlık kültürüydü ve

bu uzmanların nezaret edip hükmetmeye çalıştıkları çoğunluğun bütünleşmemiş ve sistemleşmemiş folk kültüründen ayrılıyordu. ... Bu kültürler, çoğunlukla artık ölü ya da arkaik sayılan bir dil kullanırdı ve bu dille günlük ve ekonomik yaşam dili arasında süreklilik sağlamak gibi bir merakı yoktu. Bir azınlık nüfusunun siyasal hakimiyet kurması, tarımsal yüksek kültürün özünü oluşturuyordu; çoğunluğun hem iktidardan hem yüksek kültürden dışlanmış besin üreticilerinden oluşması da muhtemelen tarım toplumunun özünden kaynaklanıyordu. Bir devlet ve yaygın bir kültürden ziyade, bir dine ve kiliseye bağlıydılar. Çin'de yüksek kültürün böyle bir inanç ve kilise yerine, ahlak kurallarına ve devlet bürokrasisine bağlı kalmış olması herhalde zor rastlanır bir örnek olsa gerek; ancak tamamen bu özellik sayesinde devletle kültür arasında modern bağların kurulmasına önceden yol açılmıştır.

Bunun tam karşıtı olarak, bir sanayi toplumundaki yüksek kültürler -tarihsel gelişimleri nasıl olursa olsun- artık bir dine ve kiliseye bağlı değildir. İdamesi ise yalnızca bir kilisenin kaynaklarından çok tüm toplumu kapsayan bir devletin kaynaklarına sahip olmayı gerektirmektedir. Bilişsel yenilenmeye bağımlı ve gelişmek zorundaki bir ekonomi, (kayıtsız şartsız ihtiyaç duyduğu) kültürel araçlarını gerçekten de hızla miadını dolduran ve sık sık da gülünç duruma düşen bir öğretisel inanca bağlı bırakamaz.

Kısacası kültür, bir inancın taşıyıcısı ya da onun yanında nadiren göze çarpan bir refakatçi gibi değil, kendi başına bir kültür olarak yaşatılmalıdır. Toplum kendisine ve kültürüne, Durkheim'ın ileri sürdüğü gibi, saydamlıktan uzak bir din aracılığıyla değil, dolaysız bir biçimde tapabilir ve tapmaktadır da. ... Okur yazarlığın ve kitaba bağlılığın vurgulanması, kutsallığın tekeli ortadan kaldıran ve rahiplere gereksinme duymayan üniterlik ve herkesi kendi kendisinin rahibi yapan ve vicdaniyla baş başa bırakarak başkalarının törensel hizmetlerinden bağımsız kılan bireycilik; bunların hepsi, herkesin ortak kültüre nispeten eşit düzeyde erişebilmesini sağlayan ve kültür normlarının ayrıcalıklı bir uzmanın bekçiliğinde korunmayıp yazı yoluyla herkese açıkça sunulduğu anonim, bireyci, nispeten katı bir biçimde yapılanmamış bir kitle toplumunun habercisi olmuştur. Kitap yoluyla Tanrı'ya herkesin eşitçe ulaşabilmesi, kültüre de eşitçe ulaşabilmenin yolunu açmış oldu. Okuryazarlık, artık bir uzmanlık değil, herkesin uzman olduğu bir toplumda tüm uzmanlıkların önkoşulu sayılmaktadır. ... Müminlerin eşit bir şekilde Tanrı'ya ulaşabilme imkanı, giderek inançsızların eşit bir şekilde eğitim ve kültüre ulaşabilme imkanı haline gelir.